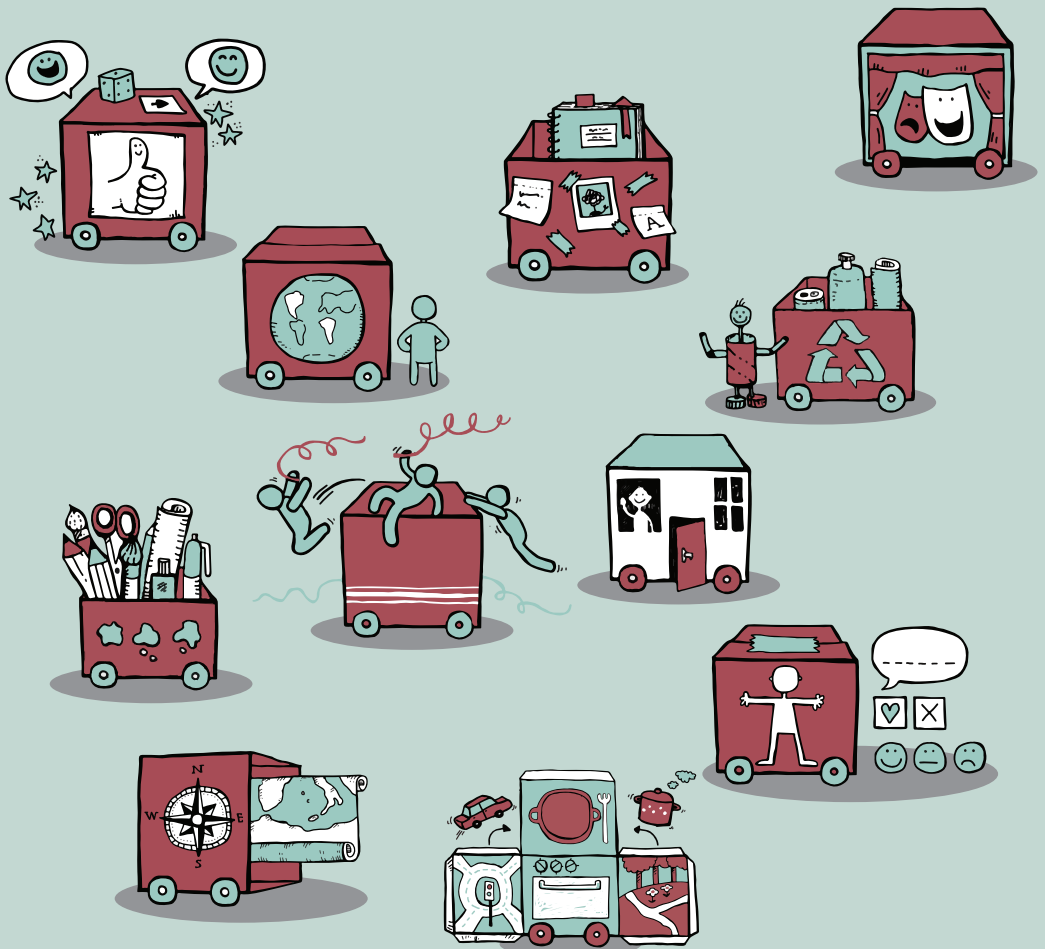

Maša Avramović
Nina Stamenković

KUTIJE IDEJA

PRIRUČNIK ZA RAZVIJANJE **PROGRAMA** SA DECOM **U POKRETU**

Maša Avramović
Nina Stamenković

KUTIJE IDEJA

PRIRUČNIK ZA RAZVIJANJE **PROGRAMA** SA DECOM **U POKRETU**

PREDGOVOR

Krajem leta 2015. godine, u situaciji velikog priliva izbeglica i migranata na putu kroz zemlje Balkana, organizacija Save the Children je reagovala uspostavljanjem programa u Srbiji, Grčkoj, Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji i Hrvatskoj. Do zvaničnog zatvaranja migrantske rute kroz zemlje zapadnog Balkana, u martu mesecu 2016. godine, kroz Srbiju je prošlo više od milion izbeglica i migranata, što je stvorilo ogroman pritisak na državne organe i civilno društvo. Do početka 2018. godine, i pored smanjenog priliva migranata posle marta 2016, više od 20.000 dece iz Avganistana, Iraka ili Sirije (što čini više od 35% ukupnog broja migranata i izbeglica) prošlo je kroz balkanske zemlje. Među njima je bio i značajan broj, oko 25%, dece iz ranjivih grupa – dece bez pratnje i dece odvojene od porodica. Zatvorene granice i ograničenja u vidu zakonskih mogućnosti uticali su na porast rizika s kojima se izbeglice i migranti suočavaju kada koriste krijumčarske mreže da bi nastavili svoje putovanje.

Organizacija Save the Children je, osim rada na unapređivanju usluga dostupnih najranjivijoj deci i njihovim porodicama, pružala i direktnu pomoć u vidu hrane i drugih neophodnih sredstava i kroz organizovanje aktivnosti usmerenih na zaštitu dece u sigurnim prostorima za decu i adolescente, u prihvatilištima i objektima za smeštaj; osim toga, pomoć je uključivala i rad mobilnih terenskih timova u cilju prepoznavanja dece iz ranjivih grupa, njihovo

upućivanje odgovarajućim službama, pružanje pomoći u vezi sa registracijom i praćenjem zaštite izbeglica i migranata kao i izazovima u ostvarivanju zaštite.

Obezbeđivanje adekvatne podrške deci u tranzitu, uz njihovu participaciju, predstavljalo je izuzetan izazov zbog kratkog perioda njihovog boravka u Srbiji; izazov su predstavljale (usled malog broja dostupnih prevodilaca ili kulturnih medijatora) i jezičke barijere, nemogućnost uspostavljanja stalnih rasporeda aktivnosti (voditelji programa nisu znali koliko će vremena deca moći da provedu učestvujući u ovim aktivnostima), kao i činjenica da su deca pristizala premorena, i često traumatizovana. Humanitarni radnici su neretko bili prinuđeni da prvenstveno odgovore na osnovne potrebe i pruže samo hitne vidove podrške, kako zbog nedostatka vremena, tako i zbog nedostatka odgovarajućeg okruženja za uvođenje smislenih participatornih aktivnosti i aktivnosti čiji je cilj pružanje psihosocijalne podrške. Prepoznajući potrebu za fleksibilnijim pristupom kojim bi se omogućilo pružanje sveobuhvatnog odgovora na potrebe dece, čak i u situacijama kada se deca često pomeraju iz mesta u mesto i kada se ne zna koliko je vremena na raspolaganju za intervenciju, organizacija Save the Children je ulagala u unapređivanje programa kako bi se omogućila realizacija smislenih strukturisanih aktivnosti čiji je cilj pružanje psihosocijalne podrške deci u pokretu.

Sarađivali smo s lokalnim partnerskim organizacijama (C31 - Centrom za razvoj kulture dečjih prava i Centrom za integraciju mladih) na razvijanju participativne metodologije rada, zasnovane na dečjim pravima, za programe psihosocijalne podrške deci u pokretu. Organizacija C31 je radila na razvijanju okvira za osmišljavanje, sprovođenje i dokumentovanje programa psihosocijalne podrške koji je primeren datom kontekstu, i uz to pratila operacionalizaciju programa kroz aktivnosti timova Centra za integraciju mladih.

Metodologija i sredstva za pružanje psihosocijalne podrške razvijani su od 1. jula do 31. decembra 2016. godine na dve lokacije u Srbiji (u Preševu – na mestu ulaska na teritoriju Srbije za ljude u pokretu na granici sa Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom i u Beogradu – glavnoj tački tranzita na zapadnobalkanskoj ruti) kao deo programa odgovora organizacije Save the Children na izbegličku krizu u Srbiji (Save the Children Serbia Refugee and Forced Migration Crisis Response Program). Centar za integraciju mladih je vodio kutke za decu i kutke za adolescente na lokacijama na kojima je program razvijan i pilotiran: u Centru za pomoć izbeglicama Miksalište u Beogradu - jedinstvenom urbanom prihvatilištu koje je pružalo potrebnu zaštitu deci izbeglicama i migrantima koja su prolazila kroz Beograd, kao i u prihvatnom centru u Preševu.

Tokom 2017. godine, odgovor organizacije Save the Children na migracionu krizu na Balkanu prerastao je u **Centar za migracije i raseljenost na Balkanu** (Balkans Migration and Displacement Hub), fleksibilnu strukturu uspostavljenu kako bi se nastavilo s pružanjem potrebne podrške deci u pokretu i kako bi se dokumentovale dobre prakse odgovora na krizu razvijene u balkanskim zemljama. Jedan od projekata bio je razvoj ovog Priručnika, čiji je cilj da se opiše metodologija za pružanje podrške deci u pokretu uz korišćenje inovativnog programskog koncepta „Kutije ideja“.

Tokom rada na razvijanju i pilotiranju ovog pristupa, prepoznato je da, uz izvesna prilagođavanja, kombinovanjem psihosocijalne podrške i učenja, mogu da se prevaziđu ozbiljna ograničenja u dostupnosti obrazovanja za decu u pokretu. Takođe je postalo jasno da veća emocionalna stabilnost stečena kroz intervencije psihosocijalne podrške podržava proces učenja, pa je fokus od februara do juna 2017. godine bio na istraživanju i daljem razvijanju mogućih načina korišćenja sadržaja ovih kutija u kreiranju strukturisanih obrazovnih aktivnosti.

Metodologiju „Kutija ideja“ su prepoznali, među ostalima, Konzorcijum organizacija Save the Children, UNHCR i Pearson u septembru mesecu 2017. godine, kao perspektivnu praksu za razvijanje programa psihosocijalne podrške i obrazovanja.

Naš cilj nije bio da samo dokumentujemo stvaranje inovativnog programa za decu u pokretu, već i da ponudimo modele podrške, utemeljene u praksi, koje organizacije mogu primeniti kako u zemljama duž balkanske rute, tako i na drugim mestima. Nadamo se da će ovaj prilagodljivi i inovativni model doprineti unapređivanju podrške za decu pogođenu migracijama.

Od 2018. godine, Centar za migracije i raseljenost na Balkanu, čiji je zadatak da unapređuje učenje i deljenje znanja kako u okviru organizacije Save the Children tako i sa drugim zainteresovanim akterima koji rade sa decom u pokretu, sastavni je deo kancelarije Save the Children za severozapadni Balkan (Save the Children in North West Balkans).

Jelena Besedić, rukovoditeljka projekta
Save the Children

UVOD

U ovom Priručniku izneta su polazišta i pristup u razvijanju programa podrške *sa decom* u pokretu u zemljama tranzita. Ovakav koncept programa može se razvijati u različitim kontekstima – u prihvatnim centrima u kojima se zbrinjavaju deca u pokretu, dnevnim centrima, sigurnim prostorima za decu, kao i u terenskom radu *sa decom*. Priručnik se može čitati kao mapa koja daje pravac, smernice i moguće strategije za zajedničko građenje programa podrške u susretu dece i voditelja, u konkretnom okruženju i okolnostima.

Pristup koji Priručnik zastupa nastao je u dijalogu između teorije i prakse – prakse koja je razvijana u okviru sigurnih prostora za decu u pokretu u Srbiji koje je osnovala organizacija Save the Children International u septembru 2015. godine, i teorijskih perspektiva zasnovanih na konceptu dečjih prava i studijama detinjstva. C31-Centar za razvoj kulture dečjih prava¹ bio je partner u ovom procesu zajedničkog traganja u kome su aktivno učestvovali voditelji programa, deca u pokretu, jedan broj njihovih roditelja/staratelja i nekoliko umetnika. Centar za razvoj integracije mladih² i njegovi fasilitatori na terenu bili su nam glavni partneri u realizaciji programa.

Nastojali smo da sagledamo šta je važno deci u pokretu, kako da u zemlji tranzita gradimo siguran i podsticajan prostor za njihovo detinjstvo, kako da u susretu *sa decom* gradimo podržavajuće

1 <http://c31.org.rs>

2 <http://cim.org.rs>

odnose, šta program podrške može da ponudi deci i kako da im omogući osnažujuća iskustva. Ova pitanja i izazovi koje postavlja ju realne okolnosti vodili su nas dalje do razvijanja „Kutija ideja“ – inovativnog pristupa u građenju programa podrške *sa decom* u pokretu.

Priručnik je nastao s ciljem da se uvidi s našeg zajedničkog putovanja kroz praksu i promišljanje sakupe na jednom mestu i podele sa svima onima koji nastoje da kreiraju i podrže programe *sa decom* u pokretu. On je namenjen svim praktičarima koji rade *sa decom* u različitim kontekstima tranzita, kao i organizacijama koje nastoje da razvijaju programe podrške *sa decom* i *za decu* u pokretu.

Autorke

SADRŽAJ

Predgovor	3
Uvod	7
Rečnik pojmova	13
Polazišta programa podrške sa decom u pokretu	17
Detinjstvo u pokretu	19
Dete u pokretu	23
Svrha programa podrške	26
Različiti nivoi građenja programa podrške	28
Program i deca u pokretu	31
Šta je deci važno u programu podrške	33
Složenost konteksta u kome se odvija program	34
Građenje programa podrške	35
Vrednosti i principi	36
Organizovanje programa	42
Prostor	42
Vreme	46
Učesnici u programu	47
Voditelji programa	50
Građenje programa kroz dijalog i sudelovanje	51
Susret(i) sa decom	55
„Kutije ideja“ kao mogući način strukturisanja programa	60
„Kutije ideja“ i mogući pravci razvoja programa	63
Kutija „Ovo sam ja“	64
Razigrana kutija	75

Kutija „Uhvati dobar osećaj”	82
Kutija za pravljenje	89
Eko kutija	100
Kutija pokreta	107
Dramska kutija	112
Kutija „Građanin kampa”	118
Kutija „Mapa puta”	123
Kutija „Naša priča na engleskom“	137
Kutija „Građanin sveta”	141
Preporučena literatura	145
Anex	149

REČNIK POJMOVA

Deca u pokretu su deca koja su iz različitih razloga, bilo svojom voljom ili prisilno, napustila mesto boravka. Ona se kreću unutar teritorije jedne države ili prelaze s teritorije jedne na teritoriju druge države, s roditeljima ili primarnim starateljima, ili bez njih. Pokret ih izlaže raznim rizicima, kao što su neadekvatna briga, zanemarivanje, različiti oblici nasilja i eksploatacije. Termin „deca u pokretu“ je pojam koji pokriva različite kategorije dece i naglašava potrebu za njihovom dodatnom zaštitom u okolnostima u kojima se nalaze. Ovaj termin obuhvata decu koja migriraju (u potrazi za boljim uslovima života, za zaštitom od različitih vidova nasilja i eksploatacije, za obrazovanjem ili poslom), decu koja su prisilno raseljena zbog oružanih sukoba ili prirodnih katastrofa, decu koja žive i rade na ulici, decu žrtve trgovine ljudima...

Deca bez pratnje su deca koja su tokom pokreta odvojena od oba roditelja ili drugih članova porodice i o kojima se ne brinu odrasle osobe koje su po zakonu ili običaju odgovorne za brigu za deci.

Detinjstvo u pokretu je termin kojim označavamo specifičnosti detinjstva dece u pokretu, okolnosti u kojima ta deca odrastaju, izazove i rizike s kojima se suočavaju kada je reč o zaštiti i ostvarivanju dečjih prava.

Izbeglice su lica koja zbog osnovanog straha od progona, sukoba ili drugih okolnosti koje ugrožavaju njihovu bezbednost traže međunarodnu zaštitu. Po definiciji Ujedinjenih nacija, izbeglica je svako lice koje se, zbog osnovanog straha od progona na osnovu rase, vere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog uverenja, nalazi van zemlje čiji je državljanin i ne može da koristi zaštitu te zemlje.³

Migranti su lica koja su u pokretu unutar teritorije jedne države ili prelaze državne granice, koja su napustila mesto boravka u potrazi za radom ili boljim uslovima života, bez obzira na (1) pravni status, (2) na to da li su u pokretu dobrovoljno ili prinudno i (3) na uzroke kretanja; ili (4) na dužinu boravka u zemlji u kojoj se trenutno nalaze.

Prinudne migracije su migratorna kretanja u kojima postoji element prinude, uključujući pretnju po život i onemogućavanje obezbeđivanja sredstava za život, bez obzira na to da li je prinuda rezultat prirodnih katastrofa ili je izazvana ljudskim delovanjem (poput oružanih sukoba, hemijskih ili nuklearnih katastrofa, raseljavanja zbog gradnje itd.).

Zemlja tranzita je zemlja kroz koju prolazi legalni ili ilegalni migracioni tok, odnosno kroz koju se kreću migranti u svojim nastojanjima da stignu u zemlju odredišta u kojoj žele da se nastane.

Siguran prostor u kontekstu vanredne situacije je mesto na kome se određena lica ili određena kategorija ljudi može osećati bezbedno, na kome su sigurni da neće biti izloženi nijednom obliku fizičkog i emocionalnog povređivanja, stresu i diskriminaciji.

³ Konvencija Ujedinjenih nacija o statusu izbeglica, član 1(A)(2), 1951; Protokol o statusu izbeglica, 1967; <http://www.unhcr.org/3b66c2aa10.pdf>

Kutak za decu (Child Friendly Space) predstavlja intervenciju usmerenu na zaštitu dece tokom vanrednih okolnosti i neposredno po njihovom prestanku koju je razvila međunarodna organizacija Save the Children. Cilj te intervencije je zaštita dece od opasnosti po život, nasilja i psihološkog povređivanja i pružanje podsticajnog okruženja za učenje i razvoj u datim okolnostima. Prostori prilagođeni deci su bezbedni prostori u kojima deca imaju priliku da se igraju, da uče, stvaraju i da se druže, a roditelji ili staratelji mogućnost da dobiju relevantne informacije i da tu ostave svoju decu dok se bave tekućim pitanjima i poslovima u okolnostima vanredne situacije.

Kulturni medijatori su angažovani s ciljem da olakšaju uspostavljanje komunikacije i međusobno razumevanje između dece/porodica i voditelja programa podrške koji se organizuju u okolnostima vanrednih situacija, kao i između porodica/dece i organizacija, institucija i agencija koje su uključene u pružanje različitih usluga i vidova podrške.

Terenski rad sa decom je vid pružanja podrške deci koja na drugi način ne bi imala pristup uslugama i programima podrške iz različitih razloga (npr. zato toga što nemaju dokumenta, a stoga ni pristup nekom zvaničnom centru za dečju zaštitu; zato što nije razvijana mreža programa podrške, pa nemaju mogućnost da se uključe u program zaštite i sl.). Ključna karakteristika terenskog rada je da pružaoci podrške nisu stacionirani na jednoj lokaciji, već se kreću da bi se sa decom sreli na mestima na kojima se ona nalaze.

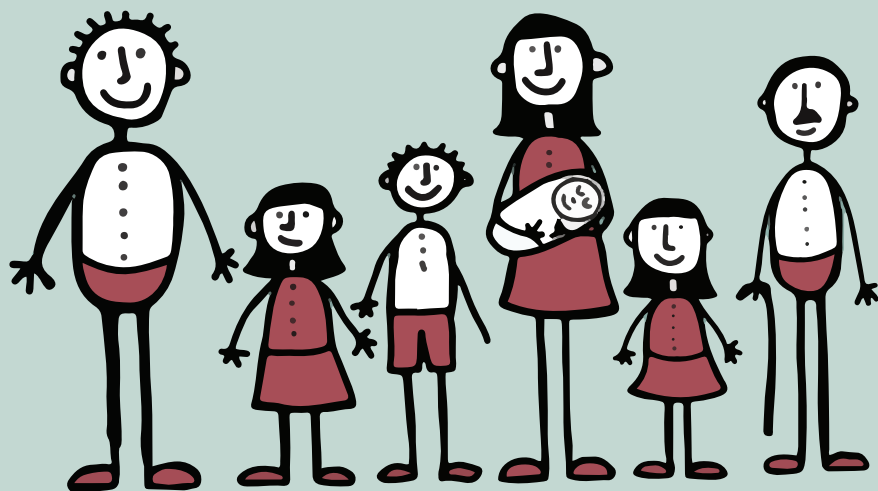
Dnevni centar za decu u pokretu pruža bezbedan prostor u kome deca mogu da zadovolje svoje osnovne potrebe, imaju mogućnost da predahnu i dobiju neophodnu odeću, pribor za higijenu, mogućnost da se uključe u program psiho-socijalne podrške, kao i da se povežu sa drugim relevantnim službama i pružaocima usluga.

Dnevni boravak je deci dostupan tokom dana, osim u nekim specifičnim slučajevima kada ih može primiti i tokom noći. Usluge koje se pružaju u okviru dnevnog boravka se mogu razlikovati u zavisnosti od potreba dece i od lokalnog konteksta.

Program podrške sa decom u pokretu koji je prikazan u Priručniku razvijen je s ciljem da se ***kreira sigurno i podsticajno okruženje za decu i detinjstvo u pokretu***, da se deci omogući da se osećaju sigurno, bezbedno i dobro, da im se pruže mogućnosti da zadovolje svoje potrebe i prilike da se povežu sa drugom decom i odraslima, da dele svoja iskustva i perspektive, da stvaraju, igraju se, istražuju i uče učestvujući u aktivnostima koje za njih nose smisao. Program počiva na razrađenoj metodologiji „Kutija ideja“.

„Kutije ideja“ su konceptualni okvir, ali i set fizičkih kutija koje postaju prostor za okupljanje dece i voditelja. Svaka kutija nudi tematski okvir, inicijalne ideje i materijale za zajedničke aktivnosti i projekte, i poziva decu i voditelje da istražuju moguće pravce razvijanja programa vodeći se onim što je deci važno, što im prija i što ih osnažuje.

POLAZIŠTA PROGRAMA PODRŠKE SA DECOM U POKRETU

U razvijanju programa podrške se polazi od shvatanja da je period **detinjstva u pokretu** važan period u životu i odrastanju dece koja migriraju i da je **dete u pokretu** aktivno biće sa razvijajućim kapacitetima koje ima pravo na detinjstvo u skladu sa pravima koja mu kao detetu pripadaju. Na temeljima ovakvog razumevanja deteta i detinjstva u pokretu postavlja se **svrha programa podrške** kao građenje sigurnog i podsticajnog prostora detinjstva u kome deca u pokretu ostvaruju svoja prava. Program podrške sa decom u pokretu razvija se na nivou relevantnih institucija/organizacija koje kreiraju programski okvir, kao i u praksi kroz neposredne susrete dece i voditelja.

Detinjstvo u pokretu

Detinjstvo je važan period u životu, formativni period u kome se dete intenzivno razvija. Brojna istraživanja pokazuju da su iskustva u detinjstvu ključna za razvijanje detetovih celokupnih kapaciteta i potencijala. Razvoj deteta zahteva *podsticajna iskustva*.

Detinjstvo svakog deteta oblikuju socijalni i kulturni kontekst, kao i okolnosti u kojima ono odrasta. Zato ne postoji univerzalno detinjstvo, isto za svu decu. Detinjstva se razlikuju jer se razlikuju i iskustva koja oblikuju razvoj dece.

Iz perspektive deteta, detinjstvo je period u kome ono aktivno živi svoj život u različitim okruženjima, *prostorima svog detinjstva*. Za većinu dece prostori detinjstva su porodično okruženje, škola, različite institucije, susedstvo, lokalna zajednica. Deca žive svoje detinjstvo učestvujući u tim okruženjima, gradeći odnose sa odraslima i vršnjacima, uključujući se u različita događanja. Detinjstvo je obojeno dinamikom tih okruženja i mogućnošću dece da na njih utiču ostvarujući svoju dobrobit.

Različiti prostori detinjstva

Detinjstvo dece u pokretu pre početka migracija najčešće je bilo obojeno ratnim okolnostima, uskraćivanjem sigurnih i podsticajnih prostora odrastanja, kršenjem prava deteta.

Detinjstvo u pokretu izlazi iz primarnih i uobičajenih prostora detinjstva i ulazi u niz novih. To su često nepristupačni i opasni putevi kojima deca migriraju, centri kolektivnog zbrinjavanja, mesta privremenog boravka, dnevni centri, javni prostori kao što su parkovi, napušteni objekti...

Prostori detinjstva u pokretu

Okolnosti pokreta, izazovi, rizici i očekivanja koja se pred decu postavljaju oblikuju iskustva ove dece i njihova detinjstva u pokretu. Deca migriraju u različitim periodima svog detinjstva, neretko bez članova porodice, a često nisu uključena u institucionalne oblike podrške tokom puta i izložena su višestrukim rizicima po život, dobrobit i razvoj.

Zbog situacije u kojoj se nalaze i višestrukih rizika kojima su izložena u okolnostima pokreta, deci u pokretu je potrebna dodatna podrška.

Detinjstvo u pokretu je važan deo detinjstva ove dece, koji značajno oblikuje njihov život i razvoj. Ipak, često se dešava da se u zemljama tranzita programi namenjeni deci u pokretu svode na zadovoljavanje osnovnih potreba, bez planskog i sistemskog građenja podsticajnog okruženja. Organizacije i praktičari koji rade sa decom često shvataju „tranzitni“ period njihovog detinjstva kao nekakvo međuvreme u kom detinjstvo nije u prvom planu, već se ono na neki način „odlaže“ dok dete ne stekne trajnije mesto boravka, kada će se njegovom detinjstvu ponovo posvetiti dužna pažnja.

Ako imamo u vidu perspektivu deteta, izazove i kompleksnost okolnosti pokreta, jasno nam je da detinjstvo u pokretu ne sme biti zanemareno kao prostor i vreme odrastanja u kome je neophodno omogućiti deci da stiču podsticajna iskustva i podržati ih u ostvarivanju njihovih prava i dobrobiti. Upravo to je osnovna svrha programa podrške deci u pokretu.

Dete u pokretu

Dete u pokretu kao snažno i ranjivo

U građenju programa podrške koji predlažemo polazi se od razumevanja deteta kao *bića koje je snažno i vredno po sebi* i koje poseduje razvijajuće kapacitete u svakom trenutku svog odrastanja. Svako dete poseduje kapacitete da se povezuje sa drugima, da izražava i komunicira svoje poglede, tumači svet oko sebe, uči, da se igra, istražuje i stvara, pravi izbore, donosi odluke.

Kapaciteti deteta

Deca u pokretu su istovremeno snažna i ranjiva. Ona poseduju višestruke snage i potencijale, ali su izložena i višestrukim rizicima koji ih čine ranjivim. Različite okolnosti tokom pokreta, izazovi koji se pred decu postavljaju i rizici s kojima se ona suočavaju, „stavljaju na probu“ njihove kapacitete.

Situacije tokom pokreta mogu jačati, ali i narušavati kapacitete deteta. Jačaju ih one situacije koje postavljaju optimalne izazove ne izlažući dete prevelikim rizicima, dok se situacije koje znatno prevazilaze detetove moći i narušavaju njegovu dobrobit negativno odražavaju na njegove kapacitete i razvoj. Kako će se pojedine situacije i pokret odraziti na kapacitete deteta zavisi od specifičnih okolnosti, mreže podrške koju dete poseduje, kao i od određenih kapaciteta deteta u pokretu.

Voditelji programa iznose zapažanja da zrelost dece u pokretu često prevazilazi očekivanja odraslih. Mnoga starija deca, a posebno tinejdžeri koji putuju bez pratnje, sebe smatraju „odraslima“ jer se staraju o sebi i samostalno donose ključne odluke.

S druge strane, većina dece u pokretu suočava se s rizicima i opasnostima, kao i s različitim oblicima nasilja tokom puta. Pokušaji (često neregularni) prelazaka granice, susreti sa službama bezbednosti, iscrpljenost, neadekvatni uslovi za život i neadekvatna briga o detetu, neki su od njih.

Obezbeđivajte sigurnih i podsticajnih okruženja i podrške zasnovane na ostvarivanju i jačanju kapaciteta deteta, kao i naponi i mehanizmi usmereni na prevenciju rizika i zaštitu dece od različitih vidova nasilja i zloupotrebe, na podršku njihovoj dobrobiti i razvoju, predstavljaju neke od ključnih ciljeva programa podrške.

Dece u pokretu kao nosilac svojih prava

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta, pravni akt koji je gotovo univerzalno prihvaćen, utemeljuje položaj deteta kao nosioca dečjih prava. Konvencija takođe pruža sveobuhvatan okvir za zaštitu i ostvarivanje prava deteta zasnovan na principima prava na opstanak i razvoj, nediskriminaciju, najbolji interes i participaciju deteta. Prava deteta su osnov za obezbeđivanje uslova za dobrobit deteta, njegovu zaštitu, aktivno učešće u okruženju, građenje podsticajnih iskustava i jačanje njegovih kapaciteta.

Bez obzira na status koji deca u pokretu imaju u zemljama tranzita, ona su nosioci prava koja im kao deci pripadaju. Međutim, teškoće i izazovi u ostvarivanju prava ove dece su brojni i kompleksni.

Deca u pokretu su često diskriminisana. Od toga da države u kojima se nalaze ne obezbeđuju uslove za ostvarivanje njihovih prava (poput prava na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, prava na obrazovanje...), do toga da se ova deca često suočavaju s predrasudama sredine u koju su došla.

U procedurama koje se odnose na decu u pokretu, njihov najbolji interes se često podređuje zahtevima migracione politike, a perspektive dece ostaju zanemarene. Deca u pokretu su često izložena nasilju, odvojena od porodice, lišena slobode, i često ne mogu da pristupe uslugama socijalne zaštite.

Komitet za prava deteta je 2012. godine doneo poseban dokument koji daje preporuke za ostvarivanje prava dece u kontekstu međunarodnih migracija. Između ostalog, preporuke se odnose na neophodnost sistemskog pristupa u obezbeđivanju uslova i mehanizama za ostvarivanje prava dece u pokretu.

Programi podrške dostupni deci u pokretu su veoma značajni za ostvarivanje prava ove dece. Takvi programi treba da polaze od dečjih prava i da otvaraju prostor za njihovo ostvarivanje u svakodnevnim situacijama i aktivnostima u koje su ova deca uključena u određenoj fazi procesa migracija. S druge strane, oni treba da doprinose zastupanju dece i njihovih prava.

Svrha programa podrške

Program podrške koji nastojimo da razvijamo ima za ***cilj da kreira siguran i podsticajan prostor za detinjstvo dece u pokretu.***

Programi podrške treba da „prate“ decu u pokretu i da im budu dostupni na mestima gde ova deca borave – od tranzitnih centara i kampova, preko prostora različitih usluga koje su dostupne deci i njihovim porodicama, do javnih prostora (trgova, parkova, itd.) u kojima se deca i njihove porodice okupljaju.

Takav program treba da obezbedi kontekst u kome se deca osećaju sigurno, bezbedno i dobro, imaju mogućnost da zadovolje svoje potrebe, priliku da se povežu sa drugom decom i odraslima, dele svoja iskustva i perspektive. Program polazi od kapaciteta i snaga dece, omogućava im da ih ostvaruju i sagledaju, i istovremeno gradi sigurnu zonu u kojoj deca mogu da ispolje svoju ranjivost, sagledaju rizike s kojima se suočavaju i dobiju potrebnu podršku.

Program podrške ima za ***cilj da omogući ostvarivanje prava dece u pokretu.*** To se postiže kroz direktan rad sa decom i pružanje prilika deci da u programu ostvaruju svoja prava, a potom

i upućivanje dece na druge dostupne usluge i programe koji im mogu omogućiti da ostvaruju prava.

Neka od prava dece u pokretu koja se ostvaruju u programu podrške su pravo na zaštitu, pravo na najbolji interes, na informacije, pravo na razvoj, aktivno učešće i izražavanje mišljenja, pravo na igru, pravo na obrazovanje i kulturu.

Najzad, program podrške ima za ***cilj da doprinese promeni položaja dece u pokretu***. Od ukazivanja na situacije u kojima se nalaze deca u pokretu i na (ne)mogućnost za ostvarivanje njihovih prava u određenom kontekstu, preko zastupanja dečjih perspektiva i interesa, ka doprinošenju promeni statusa dece od migranata do nosilaca dečjih prava.

Program podrške treba da doprinese stvaranju sigurnog okruženja u kome se deca osećaju pozvana i podržana da govore o svojim iskustvima migracija i situacijama u kojima su se suočila s kršenjem svojih prava. Program podrške ima potencijal da doprinese zaštiti dece i sprečavanju daljeg kršenja njihovih prava, kao i da podstakne i podrži nastojanja da se ukaže na potrebu za jačanjem mehanizama za ostvarivanje prava dece u pokretu na različitim nivoima.

Različiti nivoi građenja programa podrške

Program podrške deci u pokretu se razvija na nekoliko nivoa. Na nacionalnom i/ili lokalnom nivou ***program se razvija u okviru organizacije ili institucije koja je nosilac programa***. Organizacija/institucija postavlja koncept programa i obezbeđuje preduslove za njegovo ostvarivanje u različitim kontekstima – poput sigurnih prostora za decu u pokretu u lokalnoj zajednici, centara za privremeni boravak dece, terenskog rada i sl.

Koncept programa podrazumeva definisanje njegovih polazišta i pristupa u razvijanju programa, dok preduslovi podrazumevaju obezbeđivanje infrastrukture, obuku voditelja i stalnu podršku ostvarivanju programa u konkretnom kontekstu.

Drugi nivo na kome se program razvija je nivo prakse – ***neposrednih susreta dece u pokretu i voditelja programa***. Ovaj nivo odražava ono što program predstavlja za decu, kao i za voditelje koji zajedno sa decom kreiraju program u konkretnom kontekstu. Ovaj aspekt programa se može razumeti kao ono što se dešava u interakciji dece, voditelja i okruženja u kome se program razvija.

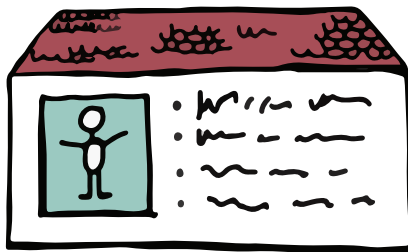
Veoma je važno da ta dva nivoa na kojima se program razvija budu međusobno povezana. Polazišta programa treba da budu utkana u praksu. Razvijanje programa treba da je vođeno određenim vrednostima i principima, koji tek u praksi dobijaju svoje puno značenje i životnost. S druge strane, ono što praksa pokaže kao značajno, kao nešto što za njene aktore nosi smisao i vrednost, treba ugraditi u polazišta programa. Povezivanje polazišta programa i prakse uvek je dvosmerni proces koji zahteva promišljanje i isprobavanje, eksperimentisanje u praksi.

Ako izostane okvir programa koji se postavlja na nivou organizacije/institucije ili ako postavljeni okvir ostane previše apstraktan i nerazrađen, među voditeljima

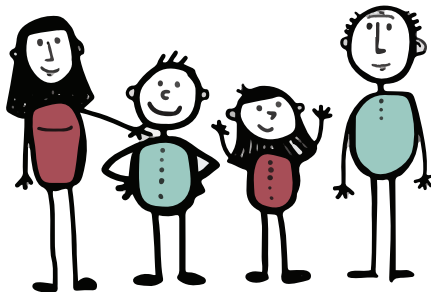
programa najčešće ne postoje saglasnost i zajedničko razumevanje svrhe programa i pristupa u njegovom građenju. To može voditi svođenju programa podrške na osmišljavanje i realizovanje pojedinačnih aktivnosti sa decom bez jasne predstave o tome kako te aktivnosti doprinose ostvarivanju svrhe programa.

Položaj dece u pokretu

Nivo organizacije / institucije
Koncept programa

Nivo prakse
Susreti sa decom

Različiti nivoi na kojima se razvija program

Program podrške deci u pokretu u zemlji tranzita

- Obezbeđuje siguran i podsticajan prostor za detinjstvo u pokretu
- Omogućava ostvarivanje prava dece u pokretu kroz učešće u programu podrške
- Doprinosi da se čuju iskustva i perspektive dece u pokretu i unapređuje ostvarivanje njihovih prava
- Uvažava svako dete kao aktivno i snažno biće sa razvijajućim kapacitetima, ali i ranjivo biće koje se tokom migracija suočava s višestrukim rizicima
- Omogućava građenje konteksta u kome se dete oseća sigurno, bezbedno i dobro, u kome se povezuje s voditeljima programa i svojim vršnjacima, deli svoja iskustva i perspektive, u kome se igra, istražuje, stvara
- Polazi od kapaciteta i snaga deteta, dok istovremeno gradi sigurnu zonu u kojoj dete može da pokaže svoju ranjivost, sagleda rizike i dobije potrebnu podršku

PROGRAM I DECA U POKRETU

U ovom odeljku će biti više reči o okviru za građenje programa podrške deci u pokretu koji je nastao u zajedničkom traganju i promišljanju o tome šta je deci važno u programu, kako razvijati program u izuzetno složenom kontekstu, koji su ključni aspekti organizacije i strategije za građenje programa.

Šta je deci važno u programu podrške

Jedan od prvih koraka u procesu građenja okvira programa podrške deci u pokretu, koji ovde predlažemo, bilo je nastojanje da sagledamo šta je u programu važno iz dečje perspektive

Konsultacije koje smo sproveli sa decom pokazale su da su deci značajni:

- **Odnosi s voditeljima programa.** Deca posebno vrednuju uspostavljanje bliskih odnosa s voditeljima programa koji ih uvažavaju i brinu za njihovu dobrobit. Deca voditelje programa prepoznaju kao partnere s kojima provode vreme, dele svoja iskustva, igraju se, učestvuju u različitim aktivnostima. Takođe ih vide kao izvor podrške onda „kada im je podrška potrebna“, što doprinosi da se osećaju sigurno.
- **Odnosi s vršnjacima** – zajednička igra, druženje, razgovor i uzajamna podrška. Deca program prepoznaju kao prostor u kome se povezuju sa svojim vršnjacima. S druge strane, isti-

ču da učešće velikog broja dece različitog uzrasta, pola i kulturnog porekla može voditi do konflikata, kao i do toga da se neka deca oseće isključeno.

- ***Da se osećaju dobro*** i da se u programu neguje pozitivna atmosfera. Za decu je važno da učešće u programu donosi pozitivna iskustva i doživljaje. Ona takođe prepoznaju koliko je značajno da postoji zajednički dogovor oko pravila koja će se poštovati i doprinositi da se takva atmosfera gradi u programu.
- ***Učešće u aktivnostima koje za njih nose smisao.*** Deci je posebno značajno kada imaju mogućnost da se izraze na različite načine; da govore o sebi, svojim iskustvima i težnjama; da uče o stvarima koje ih zanimaju, da stiču znanja i veštine koje će im koristiti za dalje obrazovanje. Igra i prilike da se igraju su posebno važni mlađoj deci, dok druženje i zabavu sa vršnjacima ističu sva deca.

Složenost konteksta u kome se razvija program

Program podrške deci u pokretu razvija se u kontekstu koji je izuzetno kompleksan. Na širem planu, tome doprinose **složena dinamika migracija** i izazovi sa kojima se suočavaju države tranzita i lokalne zajednice u nastojanjima da na njih odgovore. Kompleksnost migracione politike na međunarodnom i državnom planu, uloga država i međunarodnih organizacija, postojeće regulative i odgovor sistema, utiču na lokalni kontekst u kome se razvijaju programi podrške.

Okolnosti u kojima se programi podrške razvijaju su promenljive i uslovljene trendovima migracija. Uspostavljanje centara u kojima se zbrinjavaju i/ili borave deca u pokretu i njihove porodice/zajednice i obezbeđivanje različitih usluga koje su namenjene ovoj deci, uslovljeni su složenim skupom političkih,

ekonomskih i socijalnih faktora, kao i kapacitetima postojećih sistema brige o deci.

I najzad, **situacija u kojoj se nalaze svako dete** i njegova porodica/zajednica s kojom putuje, uslovljena je specifičnostima njihovog porekla i samog procesa migracija.

Kada se razvija program podrške deci u pokretu, treba uvažiti svu složenost konteksta i na nju odgovoriti tako što će se:

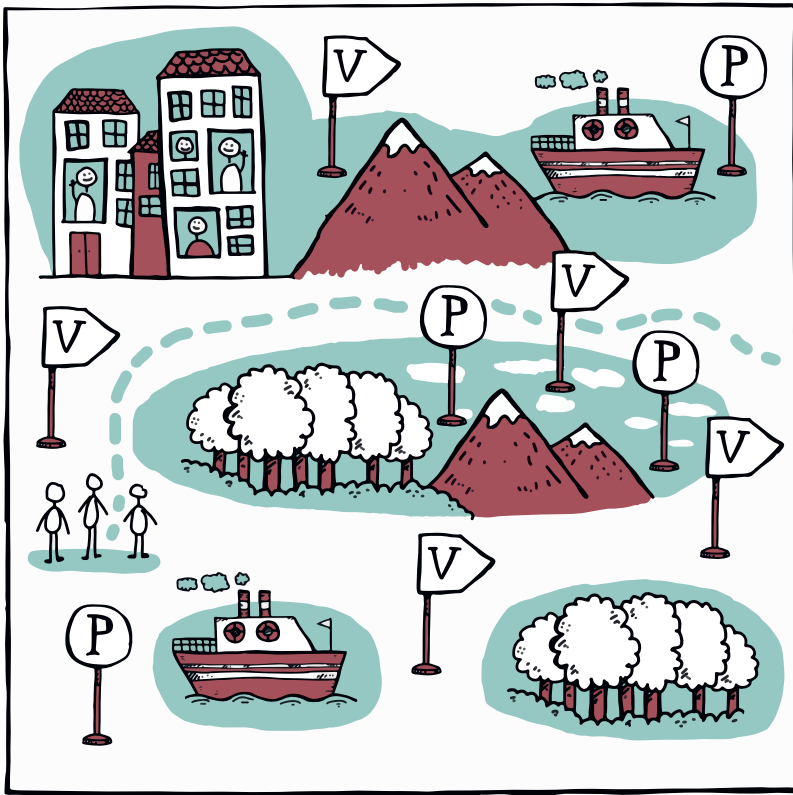
- program **razvijati u različitim prostorima** u kojima deca u pokretu borave,
- uzeti u obzir **stalna promenljivost** kada je reč o broju i strukturi grupe dece, načinu njihovog učešća, trajanju susreta sa decom,
- **uvažavati različita iskustva** koja deca unose u program, njihovi kapaciteti i snage i imati u vidu njihova specifična situacija i vidovi podrške koji su im potrebni,
- **obezbeđivati uslovi i stvarati prilike** da ova deca kroz učešće u programu stiču iskustva koja ih osnažuju da deluju u svetu i okolnostima u kojima se nalaze, da uče i razvijaju se.

Program podrške stoga zahteva fleksibilnost i otvorenost, usklađivanje sa životnim okolnostima dece, građenje kvalitetnih susreta sa decom, slušanje dece, sagledavanje njihovih perspektiva i obezbeđivanje prostora, vremena i raznovrsnih prilika za učešće dece koje za decu nosi smisao i podržava njihovu dobrobit, rast i razvoj.

Građenje programa podrške

Programski okvir – mapa programa

Programski okvir koji predlažemo može se razumeti kao „**mapa**“ **programa podrške**. Ona definiše osnovne vrednosti i principe koji daju smernice za građenja programa u konkretnom kontekstu, kroz susrete dece i voditelja programa.

Mapa programa

Vrednosti i principi

Vrednosti i principi ukazuju na puteve za kojima tragamo. Predlog programa podrške zasniva se na vrednostima **uvažavanja, ravnopravnosti, povezanosti, razumevanja i smisla**.

Uvažavanje kao vrednost u programu podrazumeva uvažavanje deteta u pokretu kao nosioca prava; uvažavanje svakog deteta sa njegovim snagama i kapacitetima, iskustvima i pogledima, potrebama i težnjama; uvažavanje situacije u kojoj se dete nalazi; zatim uvažavanje porodice i/ili zajednice u kojoj dete migrira kao primarnog okruženja tokom detinjstva u pokretu; i najzad uvažavanje lokalne zajednice u kojoj se gradi program.

Uvažavanje deteta znači postavljanje pitanja: šta je detetu važno, šta program može da mu ponudi, na koji način možemo otvoriti prostor i podržati učešće deteta u programu, podržati ga da se nosi sa svojom situacijom, sagledati snage i kapacitete deteta i podržavati ga u tome da ih i samo uvidi.

Uvažavanje porodice znači razumevanje njenih karakteristika, uvažavanje njene dinamike, uvažavanje očekivanja porodice u odnosu na program, podrška porodici da uvidi značaj programa za dete, da podrži učešće deteta u programu.

Uvažiti lokalnu zajednicu znači razumeti njene karakteristike, nastojati da zajednica uvidi značaj pružanja podrške deci u pokretu, otvoriti prostor da njeni članovi steknu uvid u program i priliku da mu doprinesu.

Povezanost se odnosi na građenje zajednice dece u pokretu, dece i odraslih koji učestvuju u programu, na povezivanje zajednice migranata i lokalne zajednice, povezivanje u različitosti i jačanje solidarnosti.

Povezivanje u programu podrške doprinosi građenju kvalitetnijih odnosa, jačanju dobrobiti deteta kroz pripadanje, prihvatanje drugih, građenje grupnog identiteta, uzajamnu podršku. Situacija migracija podrazumeva razdvajanja, često napuštanja primarnih zajednica kojima dete pripada, a program je prilika za građenje zajednice dece u pokretu.

Povezivanje i građenje kvalitetnih odnosa između dece i voditelja programa doprinosi da se deca osećaju sigurno, dobro i podržano i da rado učestvuju u programu.

Povezivanje zajednice migranata i lokalne zajednice doprinosi dijalogu kultura i otvara prostor za interakcije, uzajamnu podršku, prevazilaženje stereotipa i predrasuda, jačanje solidarnosti.

Razumevanje se odnosi na pružanje prilika i podrške deci da sagledaju okolnosti pokreta, postojeće rizike, svoje kapacitete i težnje u datim okolnostima; nastojanje odraslih da razumeju situaciju u kojoj se nalaze deca u pokretu i svako pojedinačno dete, kao i svoju ulogu u programu podrške; razumevanje mogućnosti i ograničenja programa podrške koji se razvija sa decom u pokretu.

Podrška detetu da razume sopstvenu situaciju doprinosi osnaživanju deteta i građenju njegovih kapaciteta rezilijentnosti, koji su značajni za nošenje sa rizicima i oporavak deteta od pretrpljenog stresa.

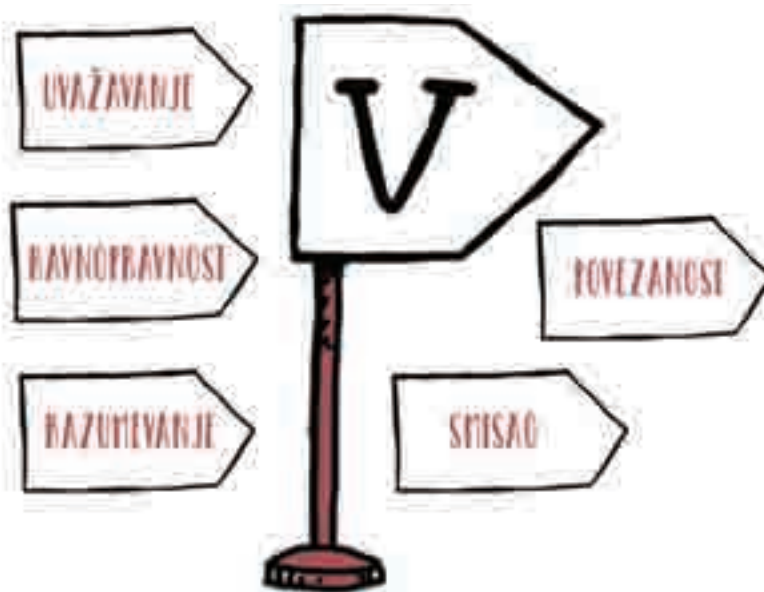
Razumevanje situacije u kojoj se nalaze deca doprinosi pružanju podrške koja je prilagođena detetu.

Promišljanje o programu, njegovim potencijalima i ograničenjima doprinosi njegovom unapređivanju.

Smisao programa sastoji se u traganju za onim šta program znači i može da znači za decu i njihovo detinjstvo u pokretu, za svako pojedinačno dete koje je uključeno u program, za organizaciju i voditelje programa, lokalnu zajednicu, politiku i sistemski pristup pitanju položaja dece u pokretu.

Traganje za smislom doprinosi kontinuiranom preispitivanju programa – slušanju dece koja u njemu uče-

stvju, uvažavanju voditelja programa i njihovih perspektiva, kao i unapređivanju programa i njegovoj prepoznatosti u lokalnom kontekstu. S druge strane, ono otvara prostor da se uvidi iz programa koriste za unapređivanje položaja dece u pokretu, donošenje politika i jačanje kapaciteta insitucija da razvijaju pristup i programe koji su u skladu s pravima i najboljim interesima dece u pokretu.

Vrednosti u programu podrške

Principi na kojima se gradi program su: **participacija, dobrobit deteta, briga i zaštita, osnaživanje.**

Participacija se odnosi na aktivno učešće dece u programu i građenju programa. Deca u programu treba da imaju priliku da izražavaju svoje perspektive, dele iskustva, prave izbore, istražuju, stvaraju, doprinose, utiču na unapređivanje svog položaja.

Kada je reč o dečjoj participaciji, u programu treba otvarati različite prilike i podržavati različite vidove učešća dece, uključujući i učešće u kome deca posmatraju sa strane ono što se dešava. Voditelji često primećuju da je nekoj deci potrebno više vremena da se prilagode novom okruženju, da razumeju šta se dešava u okviru programa pre nego što se u njega uključe.

Podrška dobrobiti deteta je okosnica programa. Program treba da doprinosi dobrobiti dece omogućavanjem zadovoljenja osnovnih potreba, obezbeđivanjem okruženja koje je bezbedno i predvidivo, u kome se dete oseća sigurno i na koje može da utiče; podržavanjem deteta da prepozna i izrazi svoja osećanja, brige i težnje, da uspostavlja podržavajuće odnose sa odraslima i drugom decom, gradi pozitivnu sliku o sebi, komunicira svoje perspektive, da bude prihvaćeno, da prihvata druge i doprinosi zajednici u kojoj učestvuje.

Podrška dobrobiti uključuje psihološke i socijalne aspekte čijem jačanju program treba da doprinosi. Program ima potencijal da podrži dete da jača svoje unutrašnje snage – osećanje samopoštovanja, osećaj kontrole i kontrolu vlastitih impulsa, samostalnost, kapacitet da se aktivno uključuje u dešavanja oko sebe, da gaji nadu za budućnost, kao i kapacitete da se povezuje i saraduju sa drugima, da se dogovara, rešava probleme i konflikte, pruža podršku drugima.

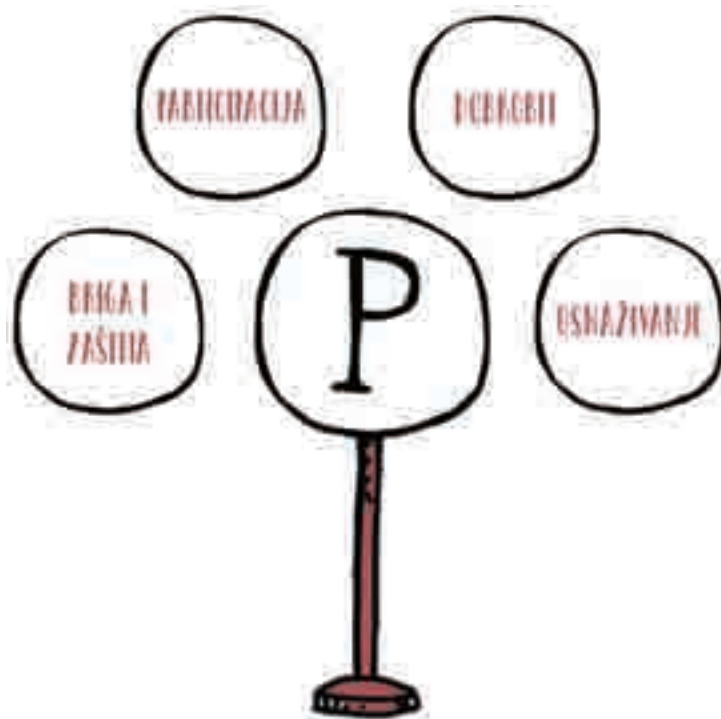
Briga za dete i o detetu, kao i njegova zaštita su u fokusu programa podrške zbog rizika s kojima se deca u pokretu suočavaju – opasnosti po bezbednost i zdravlje, opasnosti od različitih vidova

nasilja i zloupotrebe. Briga i zaštita u programu podrazumevaju osetljivost voditelja za rizične situacije u kojima deca mogu da se nađu, uključivanje dece u procenu rizika, pružanje relevantnih informacija o bezbednosti i postojećim mehanizmima zaštite, preduzimanje konkretnih koraka u cilju zaštite dece uključujući njihovo upućivanje na druge relevantne usluge i programe zaštite.

Briga za dete i zaštita deteta podrazumevaju usmerenost na dete i slušanje deteta kako bi se sagledala situacija u kojoj se nalazi, prepoznavanje znakova pretrpljenog stresa i/ili izloženosti nekom vidu nasilja ili riziku po zdravlje i dobrobit. I preduzimanje konkretnih koraka – povezivanje sa sistemom socijalne zaštite, organizacijama koje se bave pružanjem specifične vrste pomoći, vođenje slučaja o zaštiti deteta itd.

Osnaživanje u programu je shvaćeno kao deljenje moći sa decom u procesu razvijanja programa, podrška deci da se nose sa svojim životnim situacijama, da postanu svesna svojih snaga i postojeće mreže podrške, da budu upoznata sa dostupnim mehanizmima zaštite, osnažena kroz odnose sa odraslima i vršnjacima, uzajamnu podršku. Osnaživanje je rezultat učešća u situacijama u kojima dete može da ispolji i sagleda svoje kompetencije i pruži doprinos zajednici u kojoj učestvuje.

Osnaživanje deteta proizilazi iz odnosa u kojima je dete prepoznato kao vredno, u kojima su njegove perspektive važne, u kojima ima mogućnost da utiče na ono što se dešava, da pita, predlaže, da se ne slaže, u kojima se prepoznaju i vrednuju njegove snage, uvažavaju njegove težnje i nadanja.

Principi programa

Organizovanje programa

U ovom odeljku se bavimo organizacijom programa i njenim različitim aspektima: prostorom – njegovim značajem i načinom organizacije, vremenom – kvalitetom i načinom organizacije vremena, voditeljima programa i njihovim ulogama, učesnicima u programu i načinom na koji se program razvija kroz dijalog i sudelovanje onih koji u njemu učestvuju.

Prostor

Prostor je veoma važan u građenju programa podrške deci u pokretu. Program se uvek odvija u određenom prostoru koji utiče na program, kao što i program utiče na to kakav će biti prostor.

Foto: Pedro Armestre / Save the Children

Kutak za decu u Centru za pomoć izbeglicama Miksalište u Beogradu

U razumevanju značaja prostora važno je imati u vidu njegovu fizičku, ali i simboličku dimenziju. Prostor uvek šalje određenu poruku i nosi značenje za one koji u njemu borave. Zato treba da bude usklađen s vrednostima i principima programa.

Kad uđemo u prostor u kome se razvija program podrške sa decom u pokretu, možemo se zapitati: koje poruke šalje takav prostor o tome što se u njemu dešava, ko je tu dobrodošao, šta se tu očekuje, da li prostor poziva na učešće? Takođe je značajno čuti dečje perspektive o prostoru – kako deca vide prostor, koji im je omiljeni kutak u pro-

storu, zašto ne vole neki deo prostora, kako se u prostoru osećaju, da li bi u njemu nešto promenili.

U građenju programa podrške najpre treba **uspostaviti prostor koji je namenjen deci**. To može biti stalni ili privremeni, unutrašnji ili spoljašnji prostor koji predstavlja **mesto susreta** dece i voditelja programa.

Uspostavljanje prostora podrazumeva da se određeni prostor odredi kao prostor u kome će se odvijati program podrške deci u pokretu. U okviru terenskog rada, to može da znači označavanje jednog dela javnog prostora i njegovo pretvaranje u prostor za decu dok se u njemu odvija program. U okviru centara za smeštaj ili sigurnih prostora za decu to najčešće podrazumeva namenjivanje određenog prostora (prostorije ili njenog dela) za razvijanje programa podrške.

Konsultacije sa decom su pokazale da je deci veoma značajno da postoji prostor koji im je namenjen i koji osećaju kao „svoj“.

Prvi preduslov je da prostor koji je namenjen deci bude **dostupan i bezbedan**. Dostupnost podrazumeva da prostor bude u okruženju u kome deca borave, da bude pristupačan i otvoren za svu decu bez diskriminacije. U ovom prostoru deca treba da budu sigurna i zaštićena od rizika koji mogu da naruše njihovu dobrobit. Deca u prostoru treba da se osećaju dobro, smireno i zadovoljno.

Iz perspektive programa, prostor treba da omogući **povezivanje** učesnika, da podrži njihovu **komunikaciju** i **saradnju, inicijativa**

tivu i aktivno učešće. On treba da **ponudi raznovrsne mogućnosti** za izražavanje, igru, ali i za osamljivanje i predah.

Prostor treba da bude u izvesnoj meri **strukturisan i organizovan.**

U prostoru za decu je važno formirati prostorne zone (kutke) koje podržavaju različite tipove interakcija i vrste aktivnosti – na primer zonu za odmor i druženje, zonu za igru, zonu za stvaranje (crtanje, pravljenje, pisanje, itd.), zonu za učenje... Prostor treba da omogući i to da, po potrebi, više dece istovremeno učestvuje u različitim aktivnostima.

Strukturisanje prostora treba da uvaži specifičnosti kada je reč o grupi dece koja učestvuje u programu. Ponekad je neophodno odvojiti prostorne zone za dečake i devojčice zbog kulturnih specifičnosti, ili zone za mlađu i stariju decu ukoliko to doprinosi kvalitetu njihovog učešća.

Ponuda materijala takođe je veoma značajna. Materijali treba da podrže decu u izražavanju i komunikaciji, igri, istraživanju, i da ih podstaknu i podrže da razmenjuju iskustva. Oni treba da budu dostupni i grupisani tako da deca znaju gde se nalaze i kom delu prostora su namenjeni. Organizacija prostora i materijala olakšava deci da ih koriste samostalno ili uz podršku voditelja. Takođe je važno **uspostavljanje pravila** koja se odnose na korišćenje prostora i materijala.

S druge strane, prostor treba da bude **otvoren i fleksibilan**, da se menja, prati i podržava otvaranje novih mogućnosti, projekata i aktivnosti dece.

Estetska dimenzija prostora i senzorna iskustva koja on pruža važni su za program. Veliki deo komunikacije sa decom u pokretu se ne odvija verbalno, već uz pomoć vizuelnih simbola i materijala

koji treba da komuniciraju sa detetom i da podrže njegovo učešće, kao i estetski doživljaj.

Prostor treba da **dokumentuje** razvijanje programa sa decom, aktuelne projekte i aktivnosti. Dokumentovanje omogućava praćenje procesa razvijanja projekata i aktivnosti, i njihovu komunikaciju, poziva decu da na njih obrate pažnju i da im se priključe.

Dokumentovanje u prostoru čini da pojedini delovi prostora postanu „mesta“ određenih projekata ili aktivnosti. U jednom od prostora u kome se razvija program podrške, ceo zid je postao „mapa putovanja“ na kojoj su prikazana značajna mesta i priče o dečjim iskustvima.

Mogućnost da deca u prostoru ostave svoj trag, da ga personalizuju, predstavlja značajan aspekt građenja prostora u programu podrške.

Ostavljanje traga u prostoru može se postići građenjem „zajedničke priče“ ili zajedničke „instalacije“ koja se stvara u prostoru i kojoj svako dete može dati svoj doprinos. Neki od primera su pravljenje zajedničke mape putovanja, rečnika s rečima koje su deci važne, grupnog portreta i sl.

Vreme

Vreme i strukturiranje vremena predstavljaju značajan aspekt organizacije programa podrške. Bez obzira na to što je, sa vremenskog aspekta, učešće dece u programu podrške različito i često nepredvidivo, važno je da u okviru programa postoji **dnevni raspored** – pla-

nirano vreme u kome se odvija program, kao i okvirni vremenski plan koji uključuje predvidive vremenske sekvence, npr. pauzu za ručak, vreme za sređivanje prostora i sl.

Organizacija vremena takođe treba da obezbedi da se deca tokom dužeg perioda bave nekom aktivnošću koju su započela i koja ih zaokuplja, da joj se vraćaju više dana, i da istovremeno omogući da se priključe i druga deca, pa i ona koja su tek došla.

Učesnici u programu

Smisao programa je obezbeđivanje prilika za zajedničko učešće svih aktera. Učesnici programa su **deca i voditelji** koji zajedno razvijaju program kroz uzajamno prepoznavanje i usklađivanje, komunikaciju, građenje bliskih odnosa i zajedničkih iskustava, a potom i **zajednica vršnjaka** koji se u programu okupljaju, druže i zajedno učestvuju u aktivnostima. Zajednica vršnjaka dece u pokretu je značajna jer im omogućava da razmenjuju iskustva i perspektive, da ih preispituju, da jedni drugima pružaju podršku, ohrabrenje i utehu. Program treba da podrži povezivanje dece, njihovu komunikaciju i razmenu, i to ne samo među decom koja su prisutna u istom trenutku, već i među onom koja su u programu već učestvovala i onom koja će u njemu tek učestvovati. To se može podržati dokumentovanjem aktivnosti i dečjih perspektiva.

Zajedničke mape putovanja i razgovori o iskustvima tokom puta, o snagama dece i opasnostima s kojima su se suočila, o njihovim težnjama i željama - povezali su decu uključenu u program kutka za tinejdžere u Beogradu i stvorili prostor za razmenu, uzajamnu podršku i jačanje zajednice dece u pokretu.

Važnu ulogu u građenju **zajednice vršnjaka** u programu imaju voditelji programa koji treba da podrže saradnju i dijalog, zajedništvo, kao i razvijanje strategija za rešavanje konflikta koji se javljaju među vršnjacima. Za građenje zajednice značajna su i **pravila** koja se uspostavljaju u dogovoru sa decom i koja treba da budu jasna i da se dosledno poštuju.

Foto: Tatjana Ristic / Save the Children

Zajednička mapa puta trojice dečaka iz Avganistana u kutku za mlade u Miksalištu u Beogradu

Deca koja su učestvovala u konsultacijama ističu kao posebno važnu pozitivnu atmosferu u programu i značaj poštovanja pravila za građenje takve atmosfere.

Uključivanje ***zajednice s kojom dete migrira*** u program podrške veoma je značajno jer je detetu tokom pokreta ona primarni, često i jedini izvor podrške, ali se ne sme zanemariti činjenica da ona može biti i izvor rizika i nasilja (to nije redak slučaj). U razvijanju programa podrške važno je prepoznati one aspekte zajednice koji nose potencijal, kao i one koji ukazuju na mogući rizik. Zajednica s kojom dete putuje može imati dobiti od učešća u programu, posebno kada je reč porodici – od predaha i podrške, do mogućnosti da članovi porodice sagledaju iskustva i perspektive deteta i uvide koji vid podrške mu je potreban. Porodice treba informisati o programu podrške i, kad god za to postoje uslovi, podsticati da se uključe u program na način koji odgovara njihovim mogućnostima.

Najzad, za program podrške je važna otvorenost ***lokalne zajednice*** i njeno uključivanje putem povezivanja s drugim institucijama i organizacijama čiji programi su usmereni na podršku deci u pokretu, ali i s građanima kroz komunikaciju programa i perspektiva dece u pokretu, učešće u dešavanjima i organizovanje dešavanja u lokalnoj zajednici.

Deca iz kutka za tinejdžere kampa u Preševu na jugu Srbije povezala su se sa dve lokalne osnovne škole i sa grupom svojih vršnjaka razmenjivala priče o tome kako provode vreme, kao i poruke i novogodišnje poklone.

Voditelji programa

Voditelji imaju ključnu ulogu u programu podrške. Njihova uloga je veoma kompleksna jer se program razvija u promenljivim i često nepredvidljivim uslovima koji zavise od aktuelne situacije dece u pokretu, od konkretnog konteksta i konkretne grupe dece. Promenljivost strukture, broja dece i vremena koje ona mogu da provedu učestvujući u programu, a obično i jezička barijera u komunikaciji, zahtevaju pristup koji podrazumeva otvorenost i spremnost voditelja da sa decom istražuju moguće pravce razvoja programa.

Ovakav pristup zahteva od voditelja da **stalno promišljaju o programu**, preispituju relevantnost programa iz različitih perspektiva i u odnosu na postavljeni okvir, da problematizuju praksu i konkretne situacije u radu sa decom, da zamišljaju i isprobavaju razne mogućnosti. To pak zahteva spremnost da se prihvati izvesna doza neizvesnosti i sopstvene izloženosti dok se postavljaju pitanja, promišlja i eksperimentiše. Ono što voditelji očekuju od programa utiče na to šta program deci može da ponudi. Veoma je važno da voditelji izdvoje vreme za analizu uslova u kojima se razvija program i uočavanje prilika u kojima se otvara prostor za one „magične“ momente ispunjene smislom, koji ponesu decu i njih zajedno sa decom.

Predlog programa koji dajemo nema unapred zadatu putanju i ne nudi gotova rešenja, već daje smernice voditeljima programa.

Jedna od ključnih uloga voditelja je **oblikovanje prostora** u kome se odvija program – njegovo organizovanje tako da poziva na uključivanje, prihvatanje, doprinošenje, unošenje materijala koji omogućavaju komunikaciju, istraživanje, stvaranje... Voditelj je taj koji detetu **nudi materijale i predlaže ideje, teme i aktivnosti** za koje pretpostavlja da se mogu razviti i otvoriti prostor za takvo učešće deteta koje za njega nosi smisao.

Voditelji značajno utiču i na **građenje socijalnih interakcija u programu**. Deci u pokretu su potrebni odrasli koji uviđaju njihove

snage i potencijale, kao i ranjivost; koji svakom detetu posvećuju pažnju i nastoje da ga slušaju, prepoznaju i uvažavaju njegovu poziciju. Odrasli koji su celim svojim bićem otvoreni za drugog, sposobni su da prepoznaju različite načine na koje dete izražava sebe, prijemčivi su i posvećeni građenju odnosa zasnovanih na poverenju i uzajamnosti, kreiranju konteksta koji podstiče empatiju i podržava različitost i zajedništvo.

Građenje programa kroz dijalog i sudelovanje

Program podrške deci u pokretu gradi se kroz dijalog i sudelovanje dece i odraslih.

Dijalog dece i odraslih podrazumeva:

- komunikaciju koja se ne može svesti na izgovorene reči, već uključuje i druge vidove izražavanja i emocionalnog povezivanja
- uzajamnu razmenu i aktivno slušanje
- stalno tumačenje i preispitivanje sopstvenih gledišta i gledišta drugih
- svest o svrsi dijaloga i proces zajedničkog traganja za smislom.

Dijalog u programu podrazumeva **građenje komunikacije** u kojoj sagovornici često ne govore istim jezikom. Na taj izazov se može odgovoriti obogaćivanjem komunikacije korišćenjem vizuelnih i simboličkih sredstava komunikacije, oslanjanjem na neverbalnu komunikaciju i građenjem osetljivosti za višestruke jezike izražavanja.

Preduslovi za uspostavljanje komunikacije sa detetom su otvorenost i senzibilnost voditelja, njegova sposobnost da inicira komunikaciju, uspostavi prvi kontakt, započne razmenu i otvori prostor za učešće deteta u

komunikaciji. Tumačenje detetovih verbalnih i neverbalnih poruka, podešavanje komunikacije, proveranje da li voditelj razume ono što dete želi da mu poruči, traženje dodatnih pojašnjenja neki su od elemenata sofisticiranog procesa komunikacije.

Komunikacija sa detetom često iziskuje podršku prevodilaca i kulturnih medijatora.

Dobar prevodilac i kulturni medijator polazi od toga da je svako dete kompetentno da uspostavi komunikaciju. On prevodi ono što dete govori, nastoji da čita detetovu neverbalnu komunikaciju i da proverava sa detetom kad nije siguran da ga dobro razume. Detetu prenosi ne samo ono što voditelj govori, već i način na koji to saopštava (naglašava, prenosi ton, raspoloženje). Kulturni medijator treba da poznaje prakse u detetovoj kulturi i da posreduje u dijalogu kultura...

Dijalog podrazumeva i **dijalog različitih kultura**. U radu sa decom u pokretu često se ističe neophodnost uvažavanja kultura iz kojih deca dolaze. Uvažavanje predstavlja otvorenost za dijalog kultura dece u pokretu i lokalnih kultura koji se sve vreme odvija u programu podrške, a oblikovan je vrednostima i principima programa. Ovaj dijalog vođen je traganjem za idejama, simbolima, vrednostima, uverenjima kao osnovama za zajedničko delanje.

Dijalog između različitih kultura neizostavni je deo predloženog programa podrške, utkan u njegov koncept

i praksu. Za uspostavljanje dijaloga kultura neophodno je traganje za uverenjima, vrednostima i idejama koje mogu biti polazna osnova za uzajamno razumevanje različite dece i voditelja.

Dijalog počinje još pri prvom susretu i upoznavanju, a nastavlja se kroz nastojanja da se uspostavi osnova za razumevanje, zajedničko učešće dece i voditelja u dijalogu i aktivnostima, traganje za zajedničkim značenjem. U programu se često mogu javiti situacije u kojima postoji sukob vrednosti i uverenja različite dece ili dece i voditelja. Voditelji programa treba da se trude da prepoznaju uzrok takvog sukoba i da pokušaju da datu situaciju transformišu, zajedno sa decom, pokazujući poštovanje i razumevanje za sve učesnike i istovremeno naglašavajući one vrednosti koje su u osnovi programa podrške.

Sudelovanje dece i odraslih u programu podrške uključuje njihove zajedničke aktivnosti, istraživanje, igru, kreativno izražavanje i stvaralaštvo, pokretanje akcija i aktivnosti koje nose smisao za decu i odrasle. Deca i voditelji grade partnerstvo uvažavajući jedni druge kao ravnopravne učesnike koji kroz dijalog i zajednički dogovor razvijaju program.

Deca često ukazuju na to koliko su im značajni razmena i partnerstvo sa odraslima u programu. Ona ističu da im je važno da ih odrasli poštuju, prepoznaju kao vredne, da imaju prilike da zajedno s njima učestvuju u različitim dešavanjima i aktivnostima. Deci naročito prija kada odrasli pokazuju razumevanje, prepoznaju njihova iskustva kao značajna, pokazuju spremnost da ih slušaju i uvažavaju njihove perspektive, predloge i ideje.

SUSRET(I) SA DECOM

Iz perspektive dece i voditelja, program podrške se odvija tokom zajedličkih **susreta** u koje svako dete i odrasli unose svoja iskustva, svoj način razmišljanja, osećanja, očekivanja, svoje težnje. Svaki susret dece i voditelja je **specifičan i jedinstven**, situiran u određenom prostoru i vremenu, i oblikovan mrežom uspostavljene komunikacije i odnosa, kao i delanjem aktera koji u njemu učestvuju. Tokom susreta deca i odrasli razvijaju program, unoseći u njega kako svoje osobenosti tako i osobenosti svog zajedništva.

Susreti sa decom **različito traju**. Neka deca u programu učestvuju kratko, dok se voditelji sa nekom decom sreću i po više puta. Svaki susret sa detetom ima svoj tok koji zavisi od vremena koje je provedeno zajedno, kao i od drugih učesnika u tom susretu.

Mogli bismo da izdvojimo sledeće elemente strukture susreta sa detetom u okviru programa podrške:

- Uspostavljanje kontakta, započinjanje komunikacije i poziv detetu da se uključi u program
- Procena osnovnih potreba deteta i pužanje podrške detetu u njihovom zadovoljenju
- Prepoznavanje potencijalnih rizika po zdravlje i bezbednost dece i reagovanje upućivanjem deteta na relevantne institucije i organizacije koje mu mogu obezbediti zaštitu ili adekvatne vidove podrške
- Pružanje podrške detetu da u bezbednom i podsticajnom okruženju izabere aktivnosti kojima želi da se bavi

- Ponuda različitih strukturisanih aktivnosti u koje dete može da se uključi
- Zaokruživanje susreta

Za **uspostavljanje kontakta sa detetom** važno je da voditelj pri-
meti dete, bude otvoren i slobodan da mu priđe, inicira interakciju,
sačeka da je dete prihvati, uspostavi dalju komunikaciju sa detetom...

Foto: Pedro Armestre / Save the Children

*Voditelji igraju ključnu ulogu, kreirajući program zajedno sa decom
i gradeći osećaj zajednice među učesnicima*

Kada je reč o **proceni osnovnih potreba**, voditelji treba da posmatraju i slušaju dete, podstiču dete da komunicira svoje potrebe i podrže ga da zadovolji svoje potrebe u okviru programa ili tako što će ga uputiti na druge relevantne usluge i programe.

Procena rizika s kojima se dete suočava zahteva da voditelji budu osetljivi da prepoznaju pokazatelje koji mogu ukazivati na to da je dete izloženo opasnostima po život i bezbednost, rizicima od nasilja, zloupotrebe i zanemarivanja, rizicima po zdravlje i dobrobit. Neophodno je da voditelji poznaju procedure reagovanja u takvim slučajevima.

Kreiranje sigurnog i podsticajnog okruženja koje deci nudi mogućnosti za različite oblike participacije i poziva ih da se uključe na način koji im prija. Strukturisan i organizovan raspoloživi prostor koji deci nudi različite mogućnosti za igru, istraživanje, stvaranje i izražavanje, za druženje sa drugom decom ili za osamljivanje i individualne aktivnosti. Prostor treba da bude takav da se deca osećaju pozvanom da učestvuju u dijalogu i da dele svoja iskustva. Voditelji treba da omoguće deci da u tom prostoru pokreću aktivnosti i male projekte u kojima se mogu baviti temama koje su im važne, koristiti različite materijale, načine izražavanja i stvaranja.

Uvek je važno da se **susret zaključi** i da se deci dâ prilika da podele svoje utiske, razmišljanja, predloge i ideje. Deca mogu da ostave produkte svojih aktivnosti u prostoru, kao svoj trag i doprinos, a mogu i da ih ponesu sa sobom kao uspomenu na susret. Važno je da se, kad god za to postoji prilika, deci omogući da se na kraju susreta pozdrave sa drugom decom i voditeljima programa.

„Kutije ideja“ kao mogući način strukturisanja programa

Način strukturisanja programa podrške određuje šta je to što vodi telji od materijala, sadržaja, ideja i aktivnosti nude deci. Vrednosti i principi programa su utkani u tu „ponudu“ koja ima za cilj da otvori različite mogućnosti za učešće dece, kao i da ih podstakne da ponuđene materijale i ideje nadograđuju i modifikuju.

Koncept „Kutija ideja“ proistekao je iz procesa traganja za mogućim načinima strukturisanja programa i odgovorima na pitanja:

- **Kako postaviti okvir za kreiranje programa** podrške deci u pokretu koji pruža platformu i daje dovoljne smernice za participativno razvijanje programa, a istovremeno ostaje otvoren i prilagodljiv promenljivim uslovima i okolnostima u kojima se radi sa decom?
- **Kako obezbediti da prostor** u kome se program razvija **deca i voditelji osete kao svoj** prostor i omogućiti im da taj prostor uređuju i organizuju tako da on **podržava učešće dece** i zajedničko kreiranje programa?
- **Kako ponuditi deci materijale i ideje koji će ih pozivati da se uključe**, omogućavati im da se izraze, stvaraju, istražuju, da se igraju, razmenjuju iskustva, pokreću pitanja koja su za njih značajna, grade iskustva koja ih osnažuju i doprinose njihovoj dobrobiti?

Kutije ideja predstavljaju koncept, ali i set pravih kutija, koje postaju **prostor za okupljanje dece i voditelja**. Svojim izgledom, ponudom materijala i sadržaja, kutije pozivaju i podstiču na zajedničko istraživanje mogućnosti, pokretanje dijaloga i učešće u različitim projektima i aktivnostima.

Svaka kutija treba da ponudi:

- set posebno odabranih materijala (gotovih, polustrukturisanih, nestrukturisanih) koji pozivaju na bavljenje određenim područjem ili temom
- niz početnih predloga kako se kutija može koristiti (ideja za aktivnosti, način korišćenja materijala i sl.)
- dnevnik kutije – prostor za dokumentovanje aktivnosti/projekata koji se razvijaju u okviru kutije
- fizičku kutiju koja sadrži prethodno navedeno

Karakteristike kutija

Način na koji će se razvijati svaka kutija i broj kutija koje će biti razvijene u okviru programa zavise od konteksta i uslova u kojima se program razvija, kao i od aktivnog učešća voditelja i dece.

Sadržaj svake kutije je samo inicijalni predlog. Tematski okvir kutija je široko postavljen, tako da deca uz podršku voditelja u okviru svake teme mogu pokretati pitanja i osmišljavati aktivnosti koje odgovaraju onome što im je u aktuelnom trenutku važno, što ih pokreće, inspiriše i čini da se dobro osećaju. Materijali dati u okviru kutija su početna ponuda koja se dopunjava i modifikuje u odnosu na pravac u kome se one razvijaju u praksi.

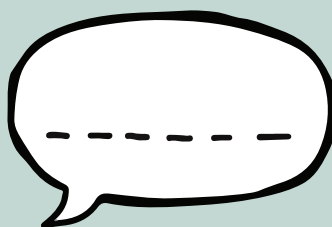
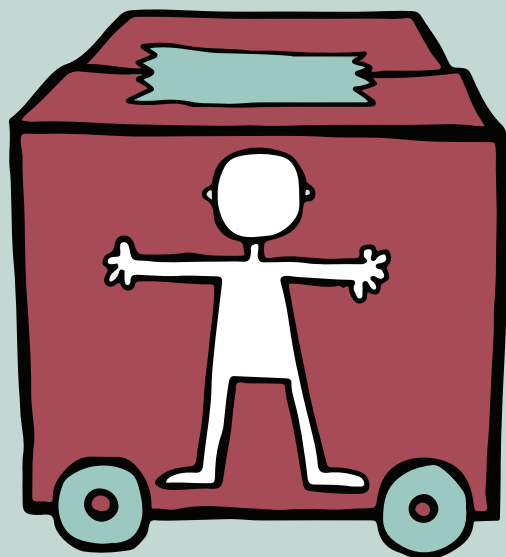
Veličina i dizajn kutije prilagođeni su okolnostima u kojima se program razvija. Nekada je najsvrsishodnije rešenje da se koristi jednostavna i lako dostupna plastična kutija na točkovima, kofer s točkicama, ako se aktivnosti sprovode na otvorenom, a nekada posebno dizajnirana kutija koja ima potencijal da se tokom aktivnosti transformiše i postane, na primer, mala pozorišna scena, sto za kojim se radi i slično.

Ako se kreiraju, koriste i kombinuju na dobro osmišljen i kreativan način, Kutije ideja mogu pružiti raznovrsnu ponudu i predstavljati podsticaj za razvijanje programa u različitim „čudesnim“ pravcima.

KUTIJE IDEJA I MOGUĆI PRAVCI RAZVIJANJA PROGRAMA

Kutija OVO SAM JA

Kutija **Ovo sam ja** nudi materijale i ideje za aktivnosti koji deci i voditeljima omogućavaju da uspostave inicijalni kontakt, da se međusobno upoznaju i grade odnose zasnovane na poverenju. Te aktivnosti deci pružaju priliku da kažu nešto o sebi i svojim iskustvima, da ukažu na ono što je za njih važno – šta vole ili ne vole, šta smatraju značajnim, kako vide situaciju u kojoj se nalaze, čemu teže. Pored toga, one im omogućavaju da se povežu sa svojim vršnjacima, grade osećaj pripadnosti i svoje mesto u Programu.

Ova kutija daje predlog aktivnosti koje se mogu ponuditi deci koja se tek uključuju u Program. One su koncipirane tako da im pošalju poruku da su dobrodošla, uvažena i pozvana da se uključe u zajednicu dece u pokretu koja se kroz Program razvija.

I ja sam ovde bio/bila!

U fokusu: ispoljavanje individualnosti, poziv deci da se uključe i grade svoje mesto u Programu, građenje pripadnosti zajednici dece u pokretu

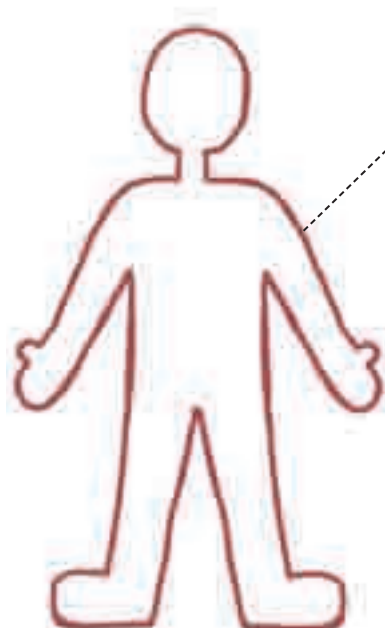
Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji iznose deci ideju da se svako od njih, kada se uključi u program, na simboličan način može „povezati“ sa drugom decom koja su učestvovala u programu, kao i s onima koji su sada tu ili će tek doći.

Svako dete dobija šablon sa iscrtanim konturama deteta, koji će personalizovati docrtavajući mu detalje – oči, kosu, odeću, maramu i sl., praveći tako svoj autoportret. Voditelji pozivaju decu da, ukoliko žele, izvan okvira šablona dodaju svoje ime, godine, zemlju iz koje dolaze ili nešto drugo što smatraju važnim. Po završetku, svako dete svoj autoportret postavlja u prostoru u kome se već nalaze portreti druge dece.

Elementi aktivnosti

★ Šablon sa iscrtanom konturom deteta

Šabloni se mogu iscrtavati ili štampati.

Poželjno je pripremiti ih unapred, ali ponekad i deca mogu učestvovati u njihovom pravljenju.

★ Mesto za portrete

Portreti dece treba da imaju značajno mesto u prostoru u kome se program razvija. Deca mogu učestvovati u uređenju tog prostora – to može biti zid portreta ili velika knjiga portreta. Izloženi portreti dece doprinose njihovom osećanju pripadanja, podržavaju uključivanje nove dece i građenje zajednice u programu.

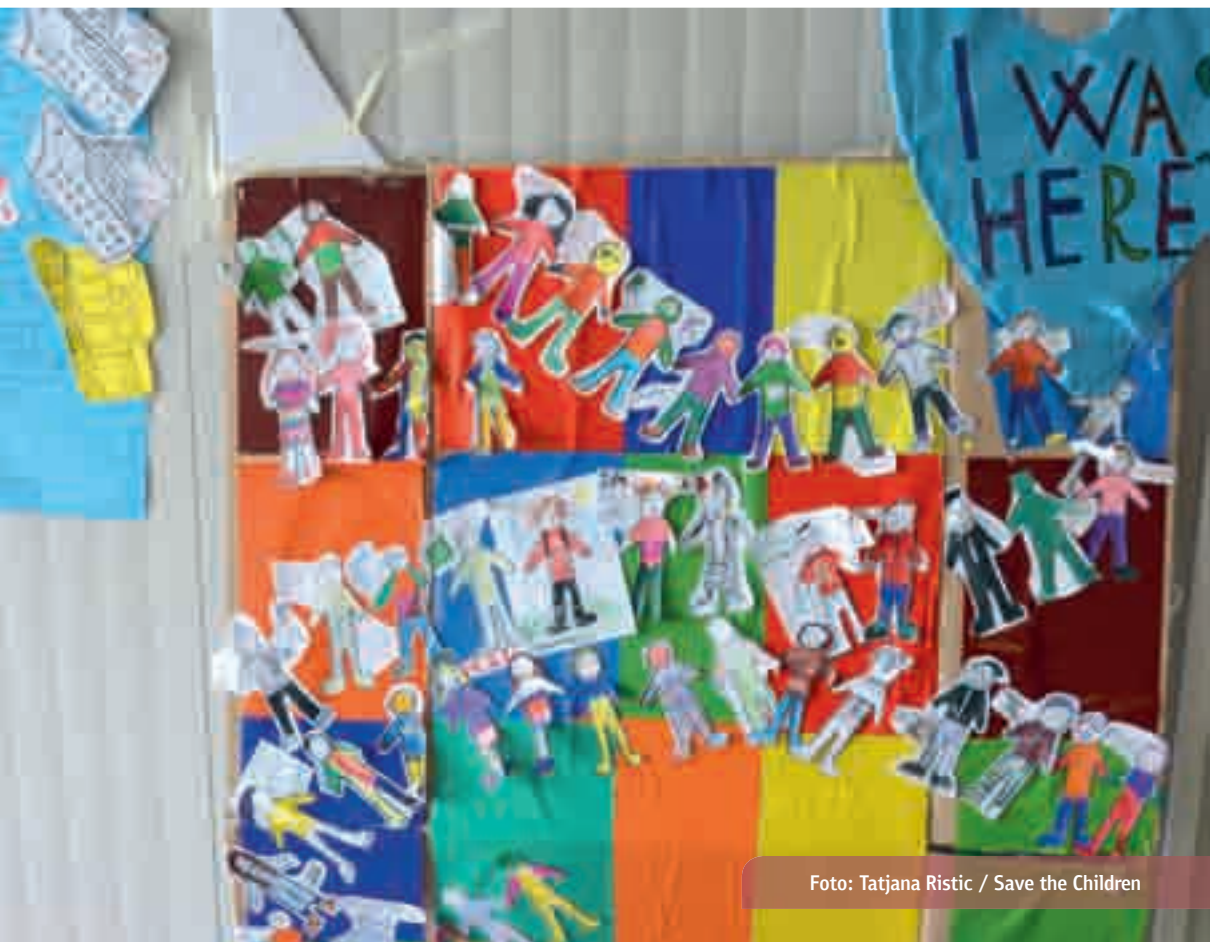

Foto: Tatjana Ristic / Save the Children

Personalizovani šabloni dece izloženi su na „zidu portreta“, ohrabrujući ostale učesnike da učestvuju u aktivnosti „I ja sam ovde bio/bila“

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Pravljenje portreta može postati deo seta stalnih aktivnosti. Svako dete koje se uključi u Program može biti pozvano da napravi svoj portret.
- 😊 Pravljenje portreta ne zahteva podršku kulturnih medijatora iako bi ona mogla da produbi komunikaciju između dece i voditelja.
- 😊 Deca koja su već učestvovala u ovoj aktivnosti rado pružaju podršku voditeljima i drugoj deci – pokazujući im svoje auto-portrete i objašnjavajući im kako da oni naprave svoj.
- 😊 Pored crteža deca mogu upisivati svoje ime, godine, zemlju iz koje dolaze, zemlju u koju žele da odu i sl. Tako sama aktivnost može podržati neophodno prikupljanje potrebnih podataka o deci⁴, na način koji je i deci smislen.

4 Organizovanje programa često zahteva vođenje evidencije o deci koja su u njemu učestvovala.

Moje putovanje

U fokusu: podrška deci da sagledaju iskustva migracija na ličnom planu i u širem kontekstu, deljenje iskustava, građenje zajednice dece u pokretu

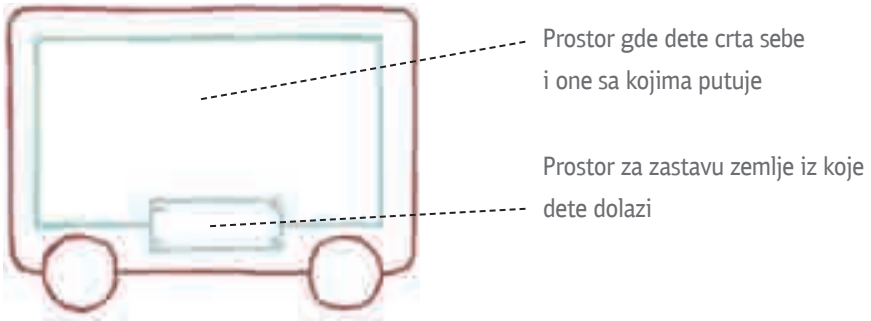
Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji uvode aktivnost tako što deci pokazuju nekoliko vagona koje su napravila deca koja su prethodno učestvovala u ovoj aktivnosti. Svaki vagon simbolično predstavlja putovanje jednog deteta. Voditelji pozivaju decu da zajedno pogledaju ko u tim „vagonima“ putuje, odakle i kuda ide.

Nakon toga počinju razgovor sa decom o tome kako su ona putovala, da li na sličan način kao i njihovi vršnjaci, i pozivaju ih da naprave svoj vagon koji će priključiti vagonima druge dece i na taj način postati deo „zajedničkog putovanja“.

Elementi aktivnosti

★ Šablon vagona

★ Zastavice zemalja

Deci se mogu ponuditi slike ili nalepnice zastava zemalja iz kojih dolaze, kroz koje prolaze i onih u koje žele da odu, koje ona mogu zalepiti na svoj vagon.

★ Mesto za „putujući voz“

Voz sastavljen od dečjih vagona može pronaći svoje mesto u prostoru u kome se Program razvija. On se može napraviti na zidu, može biti zakačen na kanap i sl.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- ☺ Aktivnost se može realizovati i bez podrške kulturnih medijatora, naročito ukoliko već postoji dokumentovana u prostoru tako da poziva decu da se u nju uključe.
- ☺ Pokazalo se da deca rado podržavaju svoje vršnjake da se uključe u ovu aktivnost.

- ☺ Simbol putovanja koji se koristi u ovoj aktivnosti može se prilagoditi kontekstu, pa to ne mora biti voz, već može biti i brod, avion, kamion, automobil.
- ☺ Ova aktivnost deci pruža mogućnost da proces migracija sagledaju u širem kontekstu, da steknu uvid u iskustva druge dece, kao i da s njima podele svoja iskustva.
- ☺ Ova aktivnost je istovremeno podrška voditeljima u prikupljanju važnih informacija o detetu i načinu na koji putuje, koje se mogu koristiti u daljem razvijanju programa.

Ovo sam ja, a ovo smo mi

U fokusu: ispoljavanje individualnosti, građenje pripadnosti zajednici dece u pokretu

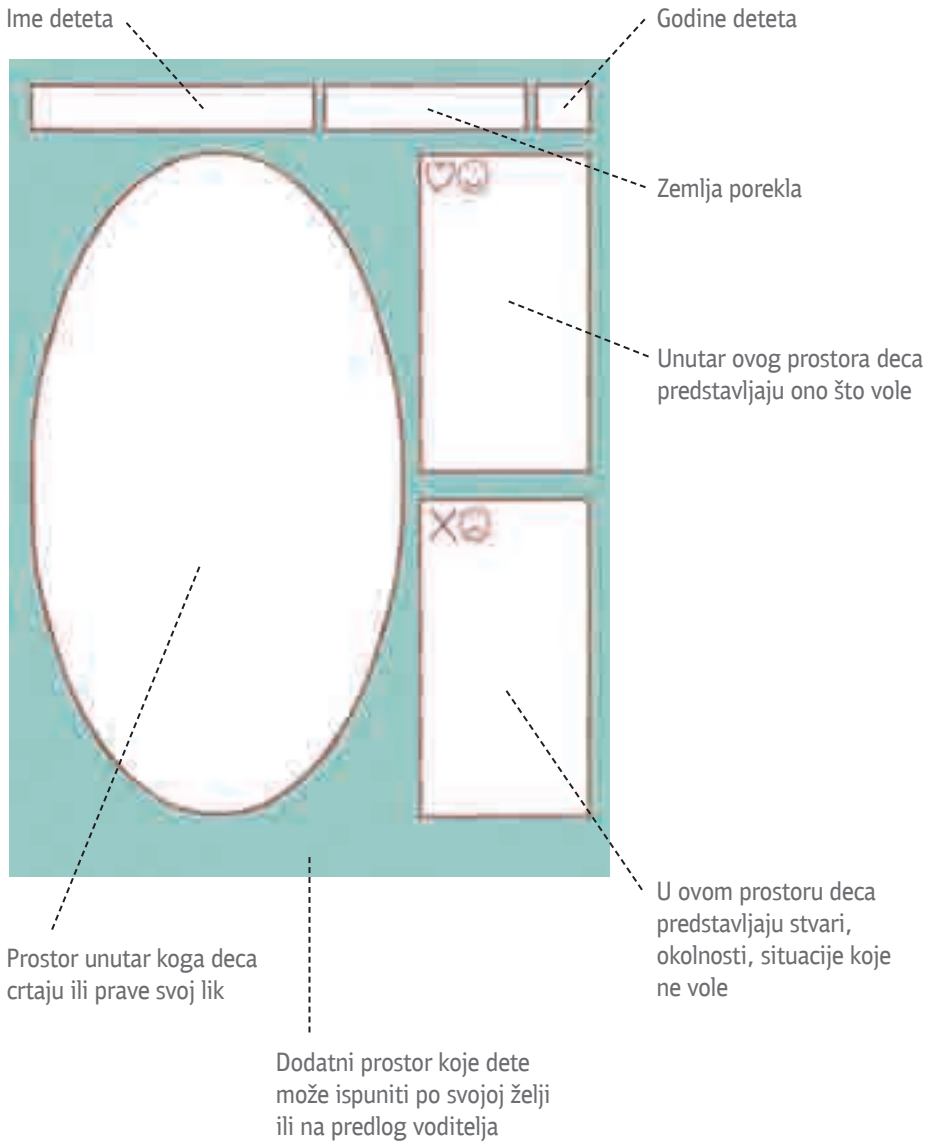
Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji predlažu deci da naprave svoje „identifikacione kartice“. Pozivaju ih da naprave svoj portret koristeći različite materijale i kreativne tehnike, kao i da razmisle o stvarima koje vole ili ne vole. Primerima ih podstiču da razmišljaju u različitim pravcima – npr. volim drveće, slatkiše, volim slobodu, druženje; ne volim mrak, rat, šumu.

Kada završe svoje portrete i upišu svoje podatke u „identifikacionu karticu“, deca kartice prilažu u zajednički leksikon.

Elementi aktivnosti

★ Šablon za „identifikacionu karticu“

★ Leksikon „Ovo smo mi“

Leksikon u kome se sakupljaju „identifikacione kartice“ dece koja su učestvovala u programu pokazao se kao praktično rešenje za dokumentovanje aktivnosti kako u zatvorenim prostorima, tako i na terenu. Leksikon omogućava da svako dete ostavi svoj trag, kao i da grupa dece u programu postane vidljiva. Voditelji mogu unapred pripremiti korice leksikona u koji će deca ubacivati svoje kartice. I deca mogu učestovati u izradi korica.

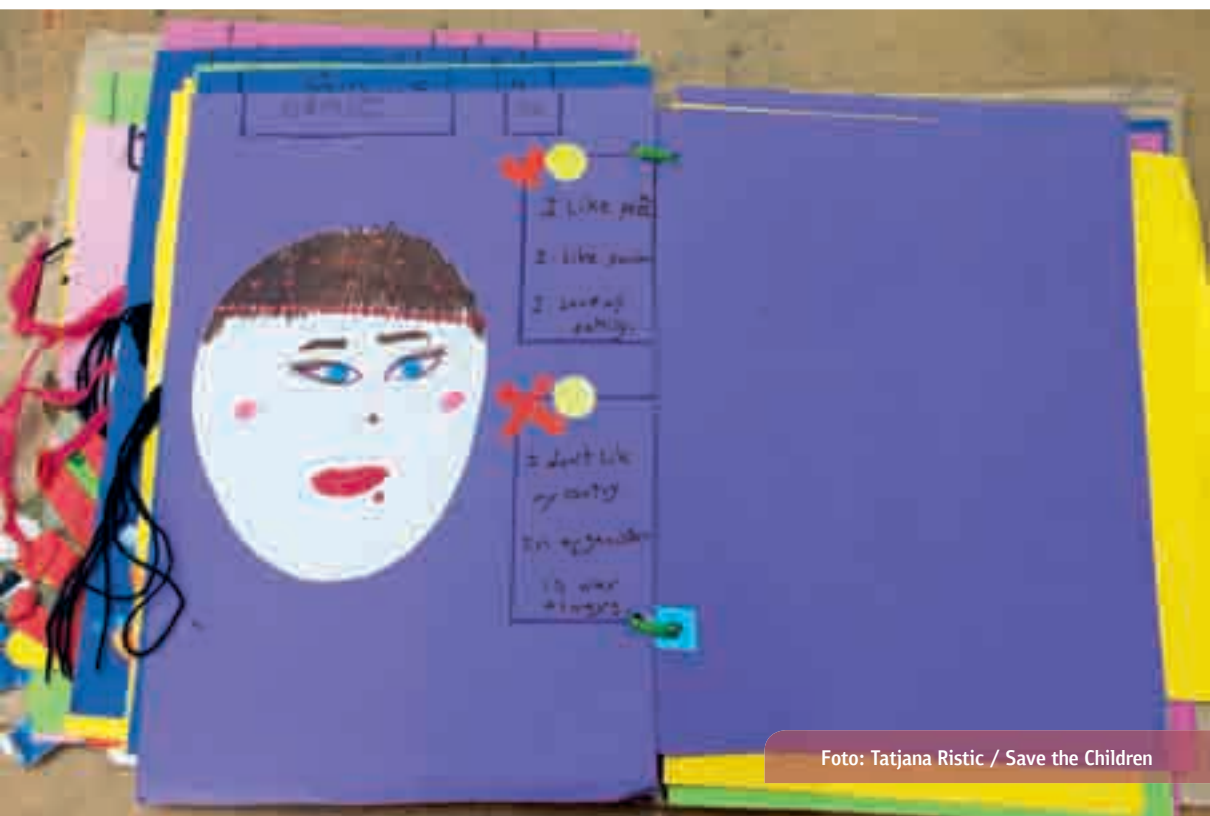

Foto: Tatjana Ristic / Save the Children

Knjiga „Ovo smo mi“ kreirana u okviru aktivnosti u kutku za decu u Centru za pomoć izbeglicama Miksalište u Beogradu

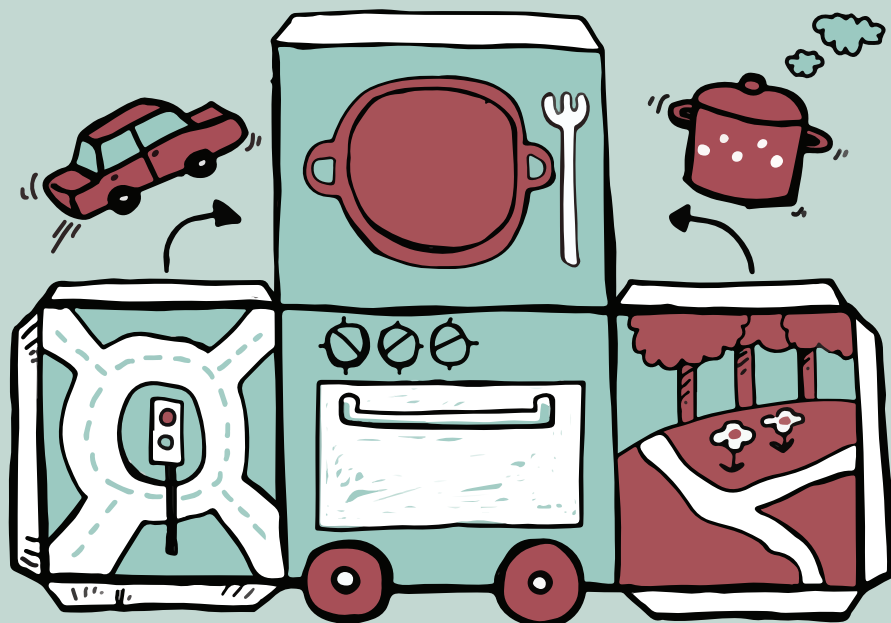
Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- ☺ Poželjno je koristiti podršku kulturnih medijatora u ovoj aktivnosti, naročito kada u njoj učestvuju mlađa deca. Na taj način voditelji mogu produbiti razgovor sa decom o stvarima koje vole ili ne vole, stvarima koje su im značajne i koje žele da podeli sa drugima.

- ☺ Deci može biti zanimljivo kada im voditelji ponude unapred pripremljene nalepnice s različitim simbolima, izrežu fotografije ili reči iz novina, koje će koristiti da prikažu ono što vole ili ne vole.

- ☺ Za izradu portreta u okviru „identifikacionih kartica“ deci se može predložiti korišćenje kolaž tehnike i različitih materijala: od različitih vrsta papira, preko vune, tekstila i slično.

RAZIGRANA KUTIJA

Razigrana kutija osmišljena je sa idejom da podrži decu u zajedničkoj igri. Ona nudi materijale koji okupljaju decu i pozivaju ih da „uplove“ u zamišljene svetove.

Razigrana kutija sadrži:

- set „razigranih“ podloga za igru dizajniranih tako da decu podstaknu na zajedničko osmišljavanje igre „na putu“, „kroz različite predele“, „na obali reke“, „oko lonca“, „na oblacima“
- set „razigranih“ papirnih presvlaka za transformisanje stolica i stolova u zamišljene prostore za igru – radionicu, laboratoriju, kuhinju, benzinsku pumpu i sl.
- polustrukturisane i nestrukturisane materijale i različite setove tematskih igračaka koji podržavaju igru i podstiču da se igra razvija u različitim pravcima

Ova kutija je posebno namenjena mlađoj deci, ali u igri koju podstiče vrlo često učestvuju i starija deca doprinoseći joj svojim idejama.

Razigrane stolice

U fokusu: igra, saradnja, druženje, podrška igri

Predloženi okvir aktivnosti

Kako bi podržali započinjanje igre, voditelji pozivaju decu da „presvuku“ stolicu koja im je dostupna i tako naprave prostor koji bi želeli za igru – npr. stolica može postati majstorska radionica, kuhinja, laboratorija i sl. U drugom slučaju „presvučene“ stolice decu mogu dočekati spremne. Voditeljima su na raspolaganju već skrojene mušeme ili papiri koji se jednostavno vezuju za stolice. Ove podlo-

ge mogu biti prazne ili na njima mogu biti iscrtani neki elementi, poput ringle, police i sl. Voditelji pozivaju decu da do crtaju ili naprave i dodatne elemente ukoliko su im potrebni i da zajedno isprobaju napravljenu „kuhinju“, „radionicu“, „laboratoriju“. Oni unose i druge materijale, odgovorajuće setove igračaka i sl. Prateći tok igre koja se razvija, nastoje dodatno da je podrže i prošire – npr. ako deca nešto spremaju u kuhinji voditelji im nude začine napravljene od seckanog papira, špagete od kanapa, unose zvuke koji se čuju dok se hrana sprema, predlažu da pozovu roditelje na „ručak“...

Elementi aktivnosti

★ Stolica i presvlaka za stolicu

Presvlake za stolice koje se mogu više puta koristiti i lako održavati mogu se skrojiti od mušeme ili sličnih materijala. U drugom slučaju stolice se na jednostavan način mogu „obučiti“ papirima velikih formata koji su skrojeni prema dimenzijama stolice i spojeni lepljivom trakom.

★ Tematski odabrani materijali i igračke

Materijali i igračke su tako birani da omoguće da se igra oko svake „razigrane stolice“ razvija u različitim pravcima. Mnogi dodatni materijali i elementi koji mogu podržati igru mogu se „pozajmiti“ ili napraviti u okviru Kutije za pravljenje.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- ☺ Podržana ponuđenim materijalima iz Razigrane kutije, deca mogu razviti zajedničku igru i bez neophodne podrške kuturnih medijatora.
- ☺ Ukoliko postojeće stolice nisu adekvatne, treba razmisliti o nabavljanju sklopivih stolica koje se mogu „presvlačiti“, a koje

neće zauzimati mnogo mesta u prostoru kada se ne koriste za igru.

- 😊 Decu treba podržati da igru „izvedu“ izvan početnih okvira, pa tako oko šporeta može nastati čitav restoran – „kuvari“ mogu spremati hranu, „konobari“ napraviti meni i posluživati „goste“, „gosti“ mogu imati novac kojim će platiti račun. Može se organizovati proslava određenim povodom i sl.
- 😊 Razigrana kutija se može dobro kombinovati sa Dramskom kutijom i Kutijom za pravljenje.
- 😊 Ova kutija i igra koju podržava može da okupi veći broj dece i bude otvorena da joj se i nova deca priključuju u različitim fazama.

5

Razigrane podloge za igru

U fokusu: igra, saradnja, druženje, podrška igri

Foto: Save the Children

*Igra na podlozi „Kuvamo“ u kutku za decu u Centru za pomoć izbeglicama
Miksalište u Beogradu*

Predloženi okvir aktivnosti

Deca i voditelji biraju jednu od „razigranih podloga“ oko koje će se razvijati igra i započinju zajedničko osmišljavanje igre. Na primer, na podlozi je nacrtana reka – deca mogu započeti igru tako što će preskakati reku na različite načine; doctavati ribe, ubacivati ih u reku i pecati, mogu ređati kamenčiće na obali ili praviti most, organizovati izlet na obali reke itd. U zavisnosti od toka igre, voditelji deci mogu ponuditi različite materijale i igračke kako bi podržali igru.

Elementi aktivnosti

★ Podloge za igru velikih formata

Kao i presvlake za stolice, i „razigrane podloge“ se mogu štampati ili crtati na papirima, kao i na mušemi koja se može koristiti više puta. Podloge se osmišljavaju tako da ponude pozivajuće okruženje za igru, ali i da ostave dovoljno prostora da deca mogu da ih dopunjuju i transformišu doctavajući, dograđujući, unoseći različite materijale i igračke i sl. Estetska dimenzija „razigranih podloga“ je veoma važna. One treba da budu lepe, pomalo zagonetne i čudesne. U praksi su podloge razvijane u saradnji sa lokalnim umetnicima.

★ Providna folija kojom se prekriva podloga za igru

Svaki put kada nova grupa dece želi da koristi neku od razigranih podloga za igru, voditelji izabranu podlogu prekrivaju providnom folijom. Preko folije deca mogu da doctavaju, boje, lepe, prave različite elementa, gradeći na taj način prostor za svoju igru. Nakon završetka igre, folija se može zameniti novom i podloga je spremna za ponovno korišćenje.

★ Tematski odabrani materijali i igračke

Materijali i igračke koje sadrži ova kutija su birani tako da podrže razvijanje igre oko ponuđenih „razigranih podloga“. Na primer, ona

sadrži „životinje“ koje deca mogu dovoditi na reku da piju vodu, set sudova koji se mogu koristiti kada se obrok sprema u loncu i sl.

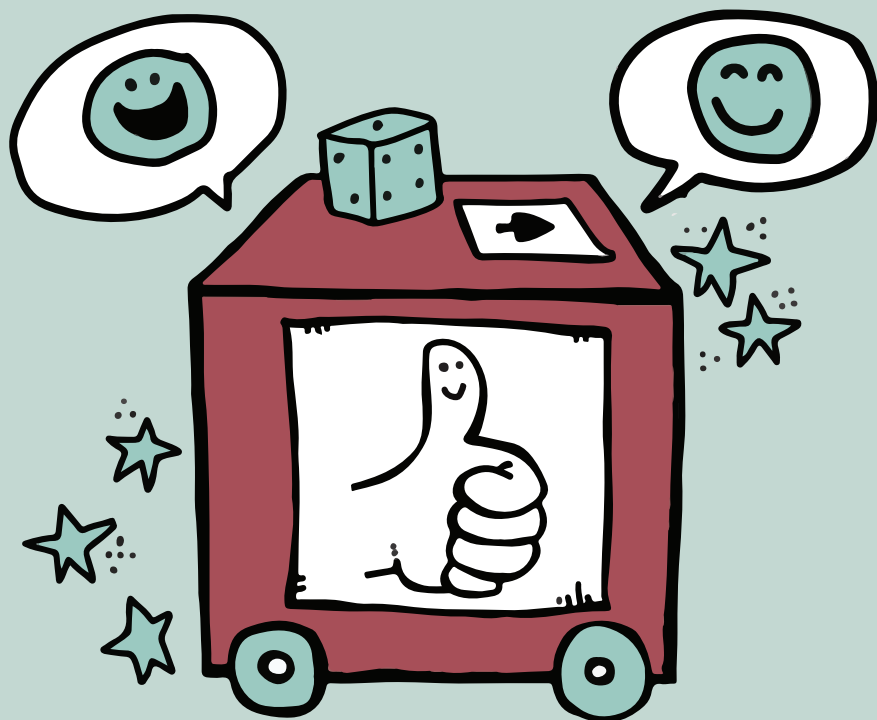
★ **Razigrane podloge manjih formata za individualnu igru ili igru u manjoj grupi**

„Razigrane podloge“ se mogu napraviti i u manjim formatima tako da budu pogodne za individualnu igru ili igru u manjoj grupi. Na taj način se u prostoru može kreirati nekoliko različitih zona za igru ili se deci podloge za igru mogu ponuditi i kada se radi u malom prostoru, što je u praksi čest slučaj.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- ☺ U igri podržanoj ponuđenim materijalima okupljena dece mogu saradivati i bez neophodne podrške kulturnih medijatora.
- ☺ Poželjno je da voditelji unapred pripreme folije za pokrivanje razigranih podloga, kao i druge materijale i igračke koji se mogu ponuditi deci u zavisnosti od toka njihove igre.
- ☺ Igra se može podržati i idejama i materijalima iz drugih „kutija ideja“ – na primer, deca mogu zajedno glumiti da su probala „vrelu hranu iz lonca“, lonac može postati „magični“ ili „veštičiji“ lonac u kome se sprema „magični“ napitak, itd.

Kutija UHVATI DOBAR OSEĆAJ

Kutija Uhvati dobar osećaj poziva na uživanje i opuštanje u pozitivnoj i zabavnoj atmosferi i doprinosi da se deca dobro osećaju.

Ova kutija sadrži:

- materijale i ideje koji podržavaju različite načine izražavanja kroz stvaranje, pokret, muziku, igru i pomažu deci da se oslobađaju od stresa, povezuju sa sopstvenim snagama, grade pozitivne i podržavajuće odnose sa vršnjacima, uživaju u trenutku, svojim umećima i vremenu provedenom sa drugom decom i odraslima
- različite (društvene) igre koje su popularne među decom – koje se igraju u zemljama iz kojih ona dolaze, kao i one internacionalne; zatim igre koje deca i voditelji zajedno osmišljavaju i prave, i koje nude izazov i zabavu

Neke od ideja koje su isprobane u okviru ove kutije, a koje neće biti detaljnije opisane u priručniku, uključuju pletenje narukvica, zajedničko slušanje muzike, pevanje i ples, prepričavanje zanimljivih i smešnih situacija i anegdota sa puta, osmišljavanje „antistres“ igara – npr. građenje najveće kule od plastičnih čaša, pravljenje i igranje flipera i sl.

Antistres košarka

U fokusu: zajednička igra, zabava, oslobađanje od stresa, podrška prevazilaženju neprijatnih osećanja

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji pozivaju decu da razmisle o tome šta može da ih oneraspoloži, uznemiri, šta ih opterećuje i može da im promeni raspoloženje. Ukoliko žele, deca to mogu podeliti sa drugima. Zatim na papiru

predstavljaju te situacije i osećanja – navođenjem ključnih reči, crtežom, pisanjem kratke priče.

Deca i voditelji prave koš koji postavljaju na adekvatno mesto u prostoru. Lopte za „antistres košarku“ nastaju gužvanjem papira na kojima su deca predstavila osećanja i situacije koji ih muče.

Elementi aktivnosti

★ „Stres“ papiri

Na papirima deca crtaju ili ispisuju ono što ih opterećuje. U vidu oslobađajućeg rituala, ona simbolično gužvaju ove papire i od njih prave lopte koje će ubacivati u koš.

★ Koš i kutak za „antistres“ košarku

Koš i dodatni rekviziti za predloženu igru mogu se napraviti i dekorisati. Koš se jednostavno može napraviti od korpe ili kartonske kutije. Takođe, može se urediti poseban kutak za antistres košarku.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Kako predložena aktivnost zahteva komunikaciju sa decom o potencijalno osetljivim temama poželjno je uključiti kulturne medijatore.
- 😊 Iskustva pokazuju da deca rado učestvuju u ovoj aktivnosti, da ih ona zabavlja i opušta.

Putovanje kroz igru

U fokusu: negovanje humora kao načina za nošenje sa izazovima i teškim iskustvima, druženje, zabava, osveščivanje vlastitih snaga, građenje strategija za prepoznavanje rizičnih situacija na putu

Predloženi okvir aktivnosti

„Putovanje kroz igru“ je društvena igra koja je inspirisana iskustvima dece u pokretu. Ideje za igru proistekle su iz situacija u kojima su deca, nastojeći da se zabave i nasmeju, pravila poređenja između elemenata pojedinih društvenih igara i realnih situacija u kojima su se našla tokom puta. U tim pokušajima deca su, često sa velikim smislom za humor, opisivala svoja iskustva. Inspirisani time, voditelji i deca su zajedno došli na ideju da osmisle novu društvenu igru.

Kada novoj deci predstavljaju ovu igru voditelji ističu da se ona može prilagoditi njihovim iskustvima – npr. kao startnu poziciju mogu izabrati zemlju iz koje dolaze, mogu napraviti figurice koje simbolizuju njih na putu, mogu dodati kartice sa situacijama s kojima su se oni susreli i sl. Ova igra vodi „na putovanje“ kroz različite zemlje, situacije, poznata mesta poput granice, kampa ili neformalnih mesta okupljanja. Bacanjem kocke i izvačenjem kartica sa određenim zadacima, igrači se kreću po tabli s ciljem da stignu do polja koje predstavlja zemlju njihove krajnje destinacije.

Tokom igre, u grupi se često spontano započinje razgovor o tome jesu li se deca tokom putovanja susrela sa situacijama koje su ponuđene na karticama, kako su u njima postupila, šta se dogodilo, da li bi sada postupila drugačije, i sl.

Elementi aktivnosti

★ Interaktivna podloga za igru

Na predloženoj podlozi za igru nacrtane su konture zemalja sveta kroz koje deca putuju, kao i prepoznatljiva i za decu značajna mesta u svakoj od tih zemalja. To mogu biti, na primer, granice, kampovi, kao i mesta koja deca sama predlažu – park, policijska stanica i sl.

★ Figurice za igru koje se mogu personalizovati

Za igru se mogu koristiti figurice za društvene igre, ali se pokazalo da deca posebno vole figurice koje mogu da personalizuju tako da predstave sebe ili svoje vršnjake na putu. Ovakve figurice se mogu lako napraviti od kartona, pampura i sl.

★ Kartice sa situacijama

Set napravljenih kartica predstavlja važan deo ove igre. Na njima su ispisane situacije koje mogu da pokrenu razgovor između dece i voditelja, a koje su proistekle iz situacija sa kojima se deca u pokretu često susreću. Na primer na kartici može pisati: „Upoznao si čoveka koji ti nudi da ti organizuje da pređeš granicu za tri dana. Da bi razmislio o tom predlogu, preskoči jedno bacanje“ ili „Lekar ti je rekao da si bolestan i da ne bi trebalo da nastaviš put dok ne ozdraviš. Ako odlučiš da poslušаш lekara, preskačeš jedno bacanje, ali u drugom krugu imaš pravo da bacaš kockicu tri puta.“ Ove kartice podstiču decu da, uz podršku vršnjaka i voditelja, promišljaju o potencijalno rizičnim situacijama, da se informišu, da pitaju, preispituju svoja iskustva i stavove.

Dečaci bez pratnje igraju igru „Tour de Srbija“, inspirisanu putovanjem izbeglica po Srbiji, u kutku za mlade u Beogradu

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- ☺ Ova igra je prilika da deca svoja iskustva s puta dele u drugačijem kontekstu, da ih u pozitivnoj, podržavajućoj i zabavnoj atmosferi sagledavaju i preispituju.
- ☺ Kako je ovo igra o putovanju, deca ubrzo osete da su kompetentna da igru menjaju na osnovu svog poznavanja prilika na putu i nastoje da njene elemente prilagode i/ili nadgrade, što voditelji treba da podrže.
- ☺ Poželjno je imati kartice koje su prevedene na jezike koje deca govore.
- ☺ Važno je slušati decu i omogućiti im da vode proces građenja atmosfere u kojoj se zabavljaju i dobro osećaju. Poželjno je da voditelji sve vreme imaju na umu da je to igra i da budu obazrivi da ne naruše njen tok svojom eventualnom težnjom da, dok igra traje, sa decom detaljno razgovaraju o svakoj situaciji u kojoj bi se ona mogla naći i podučavaju ih kako da u tom slučaju postupe.
- ☺ S druge strane, igra i sadržaj kartica koje se u njoj koriste mogu biti podrška voditeljima da sa decom otvore dijalog o pitanjima koja su važna za njihovu zaštitu i dobrobit. Oni treba da iskoriste ovu priliku i podrže decu da se međusobno slušaju i razmenjuju iskustva, razmatraju različite perspektive, svoje snage, kao i potencijalne rizike i strategije kako da se sa njima nose. Dijalog sa decom se može inicirati tokom igre, a nastaviti kasnije, kad god se ukaže prilika.

KUTIJA ZA PRAVLJENJE

Kutija za pravljenje deci omogućava da, koristeći različite materijale i tehnike, razvijaju svoje ideje, stvaraju, međusobno sarađuju, istražuju svet i svoje mesto u njemu, komuniciraju svoje perspektive.

Ona nudi raznovrsne materijale – od papira različitih dimenzija, tekstura i boja, preko kartona, najlona i folija, flomastera i bojica, četki i boja, alata, lepka, makaza, do najrazličitijih sitnih materijala za pravljenje (pampura, šrafova, restlova i sl.).

Kutija za pravljenje može biti značajna podrška i za razvijanje ideja i aktivnosti u okviru drugih Kutija ideja.

8

Drvo odrastanja

U fokusu: stvaralaštvo, saradnja, građenje pripadnosti zajednici dece, sposobnosti dece i njihove težnje za budućnost

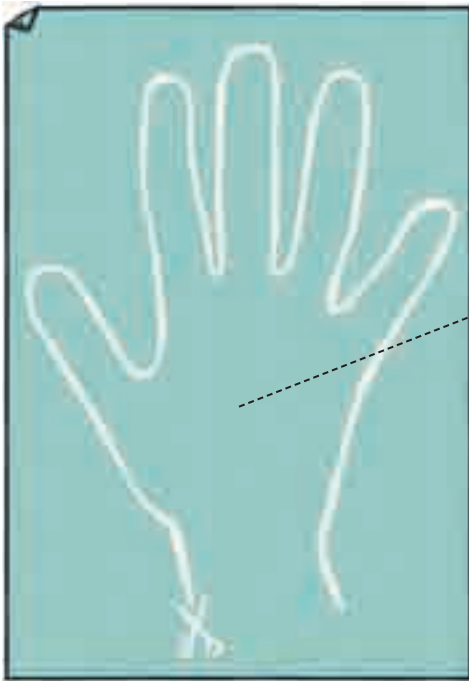
Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji iniciraju razgovor sa decom o odrastanju tokom migracija imajući u vidu da većina dece značajno vreme svog detinjstva provede u putu. Oni deci predstavljaju „Drvo odrastanja“ koje simbolizuje njihovo odrastanje, kao i njihove rastuće kapacitete i težnje koje razvijaju tokom puta.

Svako dete dobija papir i predlog da na njemu nacрта konturu svoje šake. Unutar konture deca crtaju ili pišu o svojim sposobnostima koje su razvijali tokom puta ili o svojim željama i težnjama – o tome šta žele da postanu, čime da se bave, kakve osobe da budu. Svako dete izrezuje svoj dlan i kači ga na neku od grana „Drveta odrastanja“.

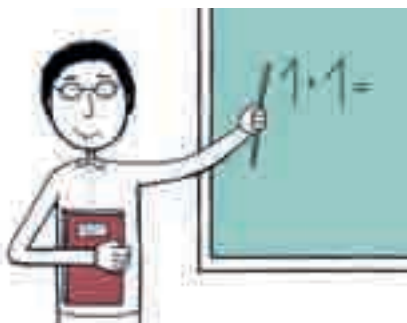
Elementi aktivnosti

★ Konture šaka

Deca iscrtavaju konture svojih šaka na papirima različitih boja.

★ Nalepnice

Deci se mogu ponuditi nalepnice koje predstavljaju različite situacije koje im mogu poslužiti kao inspiracija. Deca ih mogu precrtavati ili jednostavno lepiti na svoju šaku.

★ „Drvo odrastanja“ na kome rastu dečji kapaciteti i težnje

Drvo na koje deca kače ili lepe izrezane konture šaka

Dimenzije i izgled drveta uglavnom su uslovljeni veličinom i strukturom prostora, dostupnim materijalima i okolnostima u kojima su ga deca i voditelji pravili. Drvo može biti iscrtano na hameru ili na zidu. Može se napraviti i kao instalacija u prostoru, na primer, od kartonskih rolni, dok grane drveta mogu biti ispletene od kanapa.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- ☺ Za inicijalni set nalepnica dobro je odabrati one situacije koje su deci bliske – npr. nalepnice mogu predstavljati dete koje pomaže drugom detetu ili uči nešto što mu je važno, doktora s pacijentom, naučnika koji izvodi eksperimente – ali i ponuditi set praznih nalepnica koje deca mogu sama iscrtati.
- ☺ Ako je moguće uključiti kulturne medijatore, dobro je sa decom pokrenuti dijalog o njihovim sposobnostima i težnjama koje su razvili tokom puta. Na taj način deca dobijaju priliku da ispričaju neku situaciju u kojoj su pokazali svoje sposobnosti, da obrazlože svoje težnje i planove kako da ih ostvare. Ovaj dijalog je dobro pokrenuti pre nego što se deci ponude pripremljeni materijali.
- ☺ U prostoru u kome se program razvija, „Drvo odrastanja“ može imati svoje stalno, lako uočljivo mesto tako da decu poziva da se uključe i dodaju svoje „šake“. Kada „Drvo odrastanja“ zaživi, voditelji zajedno sa decom mogu osmisliti više načina na koje se ono s vremenom može menjati i nadograđivati u skladu sa aktuelnim dešavanjima i interesovanjima u grupi.

Cvetovi podrške

U fokusu: sagledavanje sistema podrške koju dete ima kroz odnose sa značajnim osobama, sagledavanje sopstvenih snaga, kreativno izražavanje

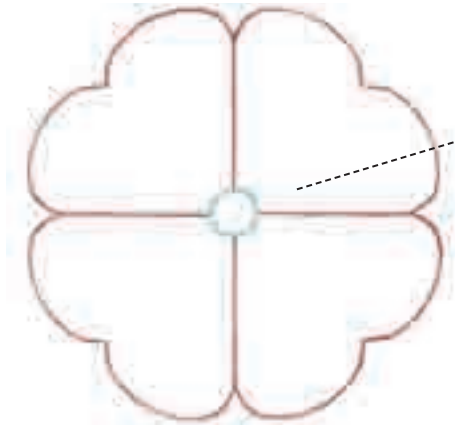
Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji uvode aktivnost započinjući sa decom razgovor o našoj ljudskoj potrebi da budemo okruženi drugim ljudima i imamo njihovu podršku na našem životnom putu, posebno u situacijama koje su za nas izazovne i teške. Fokusirajući se na decu, a naročito na decu u pokretu, dijalog se može usmeravati ka razmatranju o tome koja vrsta podrške je deci potrebna i kome, i na koji način, ona mogu pružiti podršku.

Voditelji pozivaju decu da razmisle o osobama koje su za njih važna podrška na njihovom putu, ukazujući im da to ne moraju biti samo oni s kojima putuju ili koji su prisutni u njihovom neposrednom okruženju. Deca predstavljaju te osobe na nacrtanom cvetu koji su dobili tako što ih crtaju ili pišu njihova imena na laticama cveta. Na taj način nastaju „cvetovi podrške“ koje deca postavljaju u prostoru koji je za to osmišljen.

Elementi aktivnosti

★ Šablon latica cveta

Na svakoj latici deca crtaju ili ispisuju ime osobe koja im je važna podrška. Ukoliko žele, uz podršku voditelja mogu opisati na koji način i u kojim situacijama ih ta osoba podržava.

★ List cveta

Na listu cveta dete može napisati svoje ime, nacrtati sebe i dodati neki drugi detalj.

★ „Cvet podrške“

Slamčice ili drveni štapići mogu predstavljati dršku cveta. Na nju deca mogu zalepiti latice i listove i napraviti svoj „cvet podrške“. Cvet mogu dekorisati ako to žele.

★ „Cvetovi podrške“ u prostoru

„Cvetovi podrške“ se na različite načine mogu postavljati u prostoru u kome se razvija program. Na primer, mogu se postaviti u prozoru kutka ili staviti u velike vaze koje su prethodno naprav-

ljene sa decom. Od cvetova se može napraviti bašta podrške koja će okružiti „drvo odrastanja“. Takođe se može napraviti put koji simbolizuje migracije dece, a cvetovi se mogu postavljati pored „puta“. U uslovima rada na terenu od cvetova podrške se mogu praviti buketi.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Važno je unapred pripremiti šablone za izradu cvetova jer nekoj deci to više odgovara. Istovremeno, to može da bude i način za podršku učešću mlađe dece ili dece koja se samo nakratko mogu uključiti u aktivnost. Sa druge strane, važno je ostaviti mogućnost da deca samostalno ili uz podršku voditelja prave i svoje cvetove na različite načine, npr. koristeći origami ili kolaž tehniku.
- 😊 Decu treba podržati da cvet „popune“ onako kako žele. Na primer, deca su ponekad na svoje cvetove želela da dodaju list u bojama zastave zemlje iz koje dolaze ili da na njemu napišu neku svoju poruku. Takođe, želela su da istaknu da su nekada sami sebi podrška, pa su na jednoj od latica ispisivali svoje ime. Često su se na laticama nalazila imena voditelja programa, kao i predstavnika organizacija koje deci pružaju podršku.
- 😊 Ako je voditeljima na raspolaganju podrška kulturnih medijatora, deca mogu detaljnije opisati svaku osobu – kakva je ona, kako se osećaju uz nju, u kojim situacijama im je podrška i slično.
- 😊 Ako za to postoje mogućnosti, razgovor se može produbiti i pitanjem da li su, i na koji način, i deca podrška osobama koje su

navela na svom cvetu ili drugim osobama na ovom putu. Njihovi odgovori se mogu ispisivati i dodavati na cvetove u vidu novih latica ili listića, ali i na mnoge druge načine.

10

Nebo želja

U fokusu: pogledi dece na budućnost, njihove težnje i želje kao važni pokretači, sagledavanje sopstvenih potencijala, životne situacije i važnost traganja za putevima ostvarivanja težnji

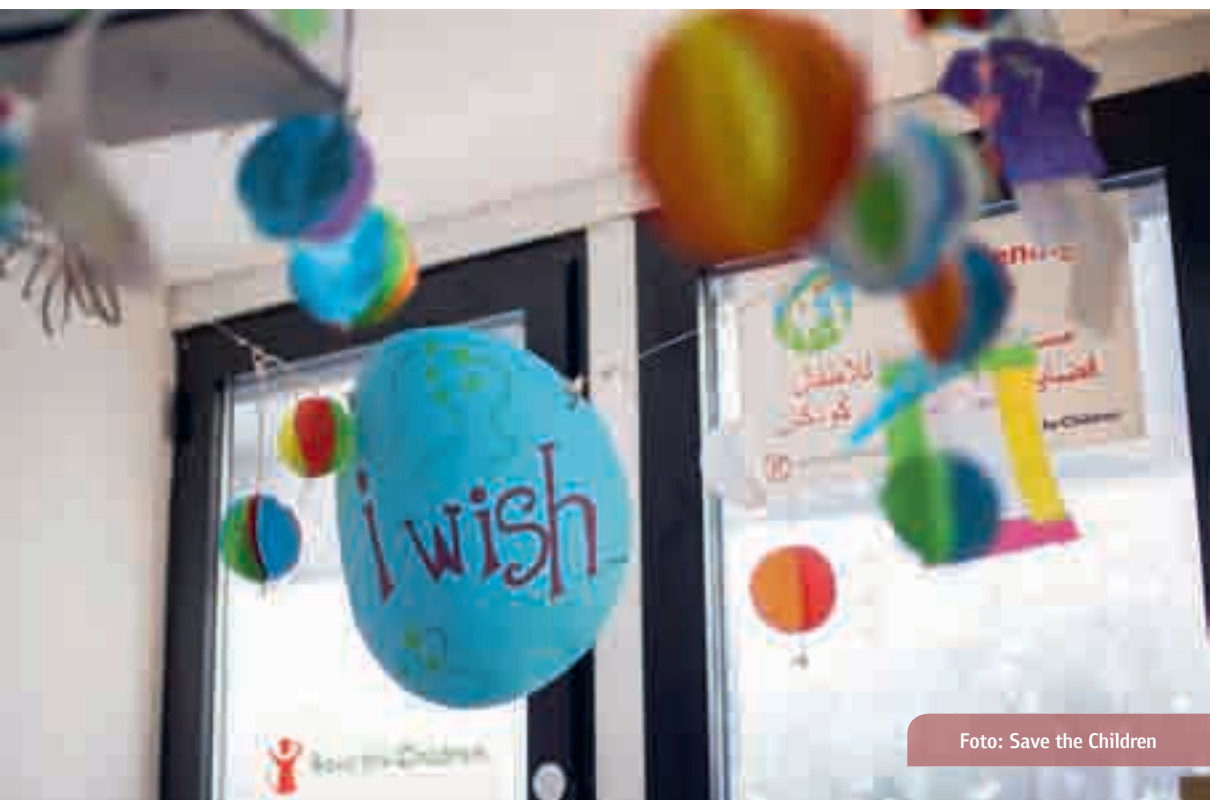

Foto: Save the Children

„Nebo želja“ u kutku za decu u Centru za pomoć izbeglicama Miksalište u Beogradu

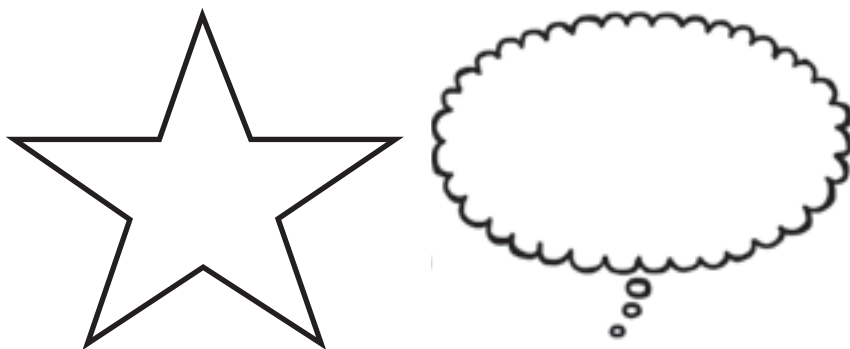
Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji pozivaju decu da razmisle o onome što žele i čemu teže. Ohrabruju ih da razmišljaju kako o materijalnim stvarima koje su im neophodne ili bi voleli da ih imaju (npr. nove patike, olovke u boji, bicikl), tako i o svojim snovima, željama i planovima koji se tiču bliže ili dalje budućnosti (npr. da završe školu, nauče neki jezik, vide Ajfelov toranj). Voditelji sa decom mogu podeliti odgovore njihovih vršnjaka koji su prethodno učestvovali u ovoj aktivnosti.

Svako dete svoje želje i težnje crta ili piše na predviđenim šablonima, koji će postati deo zajedničkog „Nebo želja“ koje se gradi u prostoru.

Elementi aktivnosti

★ Šabloni zvezda, oblaka ili drugih elemenata „Nebo želja“

Unutar šablona deca crtaju ili ispisuju svoje težnje i želje.

★ Prostor za „Nebo želja“

„Nebo želja“ postaje zajednički prostor u koji će deca postavljati svoje težnje i želje.

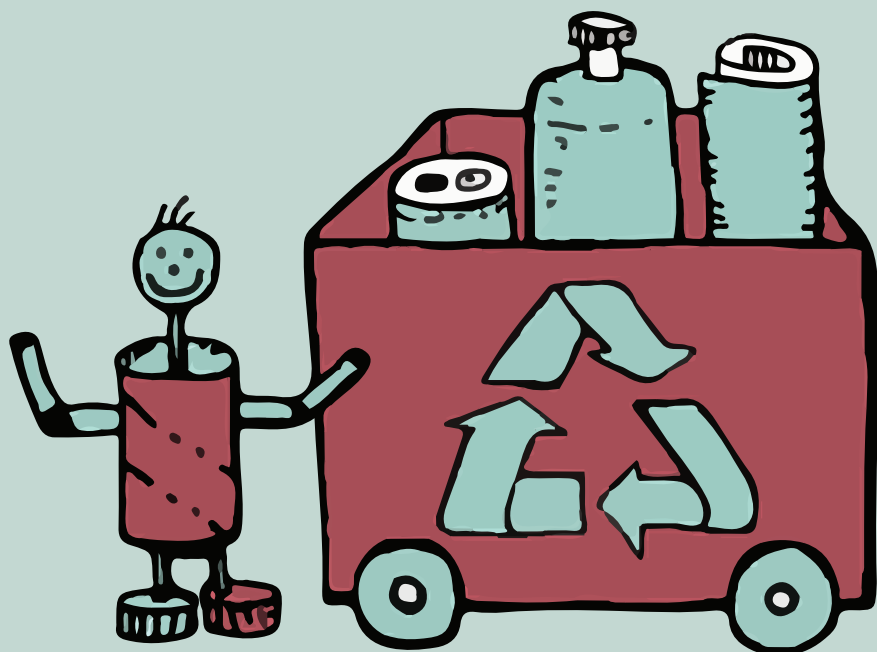
U zavisnosti od raspoloživog prostora, „nebo“ se može napraviti od papira ili folija velikog formata, ili se može isplesti od kanapa.

Na njega se mogu kačiti zvezde, oblaci, kao i drugi elementi koji se mogu praviti zajedno sa decom – poput duge, sunca, meseca i sl.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- ☺ Poželjno je koristiti podršku kulturnih medijatora za ovu aktivnost, naročito kada u njoj učestvuju mlađa deca
- ☺ Decu treba podržati da, ako žele, naprave i podele sa drugima više svojih želja i težnji.
- ☺ Prostor za ovu aktivnosti može se zajedno sa decom uređivati na mnogo različitih načina, tokom dužeg vremenskog perioda.
- ☺ Uz podršku kulturnih medijatora razgovor sa decom o njihovim željama i težnjama se može produbiti diskusijom o tome kako ona vide mogućnosti ostvarenja navedenih želja i težnji, šta im je potrebno, koje korake mogu da preduzmu. Za njihove odgovore mogu se predvideti posebni šabloni, koji će takođe postati deo „Neba želja“.

EKO KUTIJA

Eko kutija poziva decu da se bave ekološkim izazovima i problemima u svom neposrednom okruženju i učestvuju u promovisanju ekološke održivosti. Aktivnosti koje se organizuju oko ove kutije podstiču decu da iniciraju i organizuju akcije inspirisane brigom za okruženje, da unose promene i uređuju svoje okruženje, sakupljaju i kreativno koriste reciklažni materijal i sl.

Kutija sadrži različite materijale koji mogu biti korisni za organizaciju i realizaciju eko akcija, poput materijala za mapiranje i dokumentovanje ekološkog okruženja (foto aparat, mapa kampa, papir i olovke), uputstva za recikliranje, velike kese za prikupljanje reciklažnog otpada, alatke za baštovanstvo i slično. Deo sadržaja ove kutije je sličan sadržaju Kutije za pravljenje i u svakodnevnoj praksi one zajedno mogu činiti jednu kutiju.

Eko kutija se pokazala kao posebno značajna u razvijanju programa u kampovima jer nudi aktivnosti koje su prilika za aktivno učešće dece u životu zajednice kampa, prilika da deca doprinesu zajednici i sa njom se povežu. Primeri takvih aktivnosti su: male akcije održavanja i uređivanja delova kampa, pravljenje novogodišnjih poklona od reciklažnog materijala za decu u kampu, kao i decu iz lokalne zajednice, i slično.

Naše eko akcije

U fokusu: aktivna uloga dece u svom okruženju, građenje zajednice dece, građenje ekološke svesti, unapređivanje okruženja, doprinos zajednici

Predloženi okvir aktivnosti

Eko akcija se može organizovati kao jedna celodnevna aktivnost ili kao niz manjih aktivnosti koje se mogu realizovati tokom više dana kao „mali eko projekat“. Voditelji predlažu deci da odu u zajedničku šetnju kroz kamp tokom koje će „mapirati“ prostore kampa koji se mogu okarakterisati kao ne ekološki i koji bi se mogli zajedničkom akcijom očistiti i urediti.

Tokom i nakon šetnje, deca i voditelji mogu praviti mape kampa i na njima obeležavati neekološke zone, osmišljavati planove za svoje eko akcije, dogovarati se na koji će način izvesti akciju, kako podeliti uloge i zaduženja, uključiti drugu decu i odrasle i sl. Potom svoje planove zajednički realizuju nizom manjih koraka koje će izvoditi u konkretnom kontekstu kampa.

Elementi aktivnosti

★ Osmišljavanje eko akcija

Ovaj segment može obuhvatati niz aktivnosti o relevantnim ekološkim pitanjima, o tome na koji način deca mogu aktivno učestvovati u svom okruženju i doprineti građenju ekološke zajednice. Na primer, deca i voditelji mogu se baviti pitanjima kako organizovati redovne zajedničke akcije čišćenja kampa – šta bi se njima postiglo, zašto su one važne za decu kao i za celokupnu zajednicu kampa i sl.

★ Šetnja kroz kamp, mapiranje neekoloških mesta i planiranje eko akcija

Deca unapred mogu biti podeljena u grupe koje će imati različite uloge, na primer, da mapiraju prostore koje treba očistiti, mesta na kojima bi se mogle postaviti kante za otpatke, mesta gde bi se mogle postaviti „umetničke instalacije“, napraviti prostor za okupljanje i sl. Voditelji treba da budu deci na raspolaganju i da ih podrže u obavljanju ovih zadataka, kao i da ih podstiču da se u tome vode

uvidima do kojih su došla u prethodnim aktivnostima. Samu šetnju kroz kamp je moguće dodatno obogatiti različitim izazovima koji deci mogu biti posebno zanimljivi (npr.: prati znakove, nađi skrivene prostor i sl.).

★ Planiranje i zajedničko izvođenje eko akcija

Tokom i nakon šetnje, deca i voditelji planiraju eko akcije i osmišljavaju konkretne korake u njihovoj realizaciji. Izvođenje akcije može biti podržano korišćenjem drugih Kutija ideja, pa tako deca, koristeći Kutiju za pravljenje, mogu praviti i dekorisati kante za otpatke, izrađivati eko instalacije i sl.

Treba imati u vidu da je izvođenje eko akcije „javni“ događaj u kampu, što aktivnostima dece daje na značaju. Zato je dobro da roditelji i njihovi vršnjaci budu pozvani da doprinesu akciji tako što će u njoj aktivno učestvovati ili tako što će pratiti ono što deca rade, prisustvovati završetku akcije, uručivanju zahvalnica i sl.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- U eko akcijama mogu aktivno učestvovati deca različitog uzrasta. Starija deca mogu podržati učešće mlađe dece, što ona često rado prihvataju. Takođe se i roditelji mogu uključiti u akcije, spontano ili organizovano, i biti deci i voditeljima značajna podrška.

- Neophodno je voditi računa o tome na koji način se eko akcije mogu organizovati tako da budu bezbedne za decu i da ih ne izlažu rizicima po zdravlje. Na primer, svako dete treba da ima svoje rukavice i jasne instrukcije kako se i gde se sakuplja reciklažni otpad. Potrebno je da se voditelji i deca na početku dogovore oko pravila učešća u eko akciji koje će svako dete i voditelj razumeti i poštovati.

- 😊 Neke eko akcije se mogu uspostaviti kao „redovne“ aktivnosti u kampu/centru, pa se mogu periodično iznova organizovati i dalje razvijati.
- 😊 Eko akcije i aktivnosti se lako mogu dopunjavati aktivnostima koje se razvijaju u okviru drugih Kutija ideja.
- 😊 Za organizovanje eko akcija je dobro imati podršku kulturnih medijatora.

12

Eko bašta

U fokusu: aktivna uloga dece u neposrednom okruženju, građenje zajednice dece, građenje ekološke svesti, unapređivanje okruženja, doprinos zajednici

Predloženi okvir aktivnosti

„Naša eko bašta“ se može razvijati kao zaseban mali projekat, ali i kao jedna od eko akcija u kampu/centru. Sa ciljem da naprave eko baštu, deca i voditelji najpre mapiraju prostore u kojima bi mogla nastati zajednička bašta, istražuju ideje za njeno uređenje, zatim uređuju baštu i nastavljaju da je održavaju u narednom periodu.

Za realizaciju ove ideje neophodan je dijalog i postizanje dogovora sa upravom kampa/centra.

Elementi aktivnosti

★ **Mapiranje prostora za baštu**

Podeljena u grupe, deca mogu mapirati prostore u kampu/dvorištu

centra za koje smatraju da bi bili pogodni za sađenje zajedničke bašte. Deca zajedno s voditeljima mogu osmisliti kriterijume „dobrog mesta za baštu“ imajući u vidu realne uslove i okolnosti, na osnovu kojih će upoređivati potencijalne lokacije. Na primer, da li bi bašta trebalo da bude na nekom od mesta na kome se deca inače okupljaju, da li neko mesto ne bi bilo bezbedno za decu ili bi bilo nepristupačno za neku od dece, da li neki prostor već ima određenu namenu, da li je tlo pogodno za sađenje i održavanje bašte i sl.

★ Ideje na kojima „raste“ bašta

Kada je mesto za baštu izabrano, deca zajedno s voditeljima istražuju ideje za njeno uređenje. U ovoj fazi, oni zajedno mogu izraditi makete prema svojim idejnim predlozima i na osnovu njih diskutovati i praviti plan za sađenje i uređenje bašte. Svoje ideje mogu podeliti i sa drugima u kampu (roditeljima, svojim prijateljima, zaposlenima, upravom).

★ Kako nastaje bašta

Bašta može nastajati kroz niz aktivnosti isplaniranih zajedno sa decom. One mogu uključivati: čišćenje prostora za baštu, njegovo ograđivanje, pri čemu ograda može biti i simbolička (napravljena npr. od ukrasnih traka ili prepletanog kanapa) kako bi bašta bila vizuelno izdvojena, izradu „nameštaja“ za baštu od različitih reciklažnih materijala, pravljenje saksija za cveće, potom, zajedničko sađenje biljaka i održavanje bašte u narednom periodu.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Veoma je važno sa upravom i relevantnim profesionalcima koji rade u kampu/centru razmotriti ideju o pravljenju bašte pre direktnog uključivanja dece, kako bi se osigurala podrška za tu ideju.

- 😊 Iskustvo pokazuje da roditelji dece i drugi stanovnici kampa rado podržavaju i spremno se uključuju u aktivnosti koje se tiču uređenja prostora, pa tako i pravljenja zajedničke bašte.
- 😊 Podsticajno je organizovati i javni događaj „otvaranja bašte“ na koji će deca pozvati svoje roditelje i prijatelje i sa njima imati priliku da zasade cvet ili na neki drugi način ostave svoj trag.
- 😊 Važno je dogovoriti se sa decom o načinu na koji će se bašta zajednički održavati i kako će „rasti“ kroz dalje aktivnosti.
- 😊 Aktivnosti Eko kutije ili drugih „kutija ideja“ se mogu realizovati u „prostoru bašte“, pa se, kada uslovi to dopuštaju, tu mogu organizovati, na primer, male ekološke akcije ili se može postaviti letnja pozornica za predstave za koje će deca izrađivati lutke, scenografiju od reciklažnog materijala i sl.

KUTIJA POKRETA

Kutija pokreta nudi ideje i materijale koji podržavaju aktivnosti vezane za pokret i kretanje, pozivaju decu da koriste svoje telo da se izraze i povežu sa drugima, da osmišljavaju i izvode različite pokrete i u njima uživaju. Ovo posebno doprinosi građenju dinamične i pozitivne atmosfere u grupi.

Iako predložene aktivnosti podrazumevaju kretanje, one ne zahtevaju veliki prostor, već se mogu prilagoditi različitim uslovima u kojima se razvija program.

Igre provlačenja

U fokusu: zajednička igra, kretanje, zabava, uživanje, komunikacija i saradnja

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji okupljaju decu i predlažu igru koja počinje tako što se uz pomoć lastiša kreira mreža. Onda deca imaju zadatak da se kroz nju provlače tako da ni telom ni odećom ne dotaknu lastiš.

Elementi aktivnosti

★ Mreža od lastiša

Mreža se može napraviti tako što će dvoje dece sa obe ruke držati krajeve lastiša i uplitati ga dok ne nastane struktura kakvu žele.

★ Drugi materijali koji mogu podržati igru

U igru se mogu uneti i loptice, frizbi i drugi rekviziti koje deca mogu prebacivati preko mreže ili kroz neki od njenih delova.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Ova igra se može organizovati i bez podrške kulturnih medijatora.
- 😊 Igra se lako organizuje u mobilnim uslovima rada – svi njeni elementi se lako prenose i ne zauzimaju mnogo mesta.
- 😊 Igra se, takođe, može organizovati u zatvorenom prostoru, čak i u malim prostorima, u kojima se deca ne moraju provlačiti kroz mrežu, već kroz nju mogu ubacivati lopte i druge rekvizite.

14

Nemirni baloni

U fokusu: zajednička igra, kretanje, zabava, uživanje, komunikacija i saradnja s vršnjacima i odraslima

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji deci predlažu igru sa balonima u kojoj se baloni bacaju uvis, a cilj je sprečiti ih da padnu i dodirnu pod ili zemlju.

Elementi aktivnosti

★ Baloni

Voditelji u igru unose onoliko balona koliko će, s obzirom na broj dece, predstavljati izazov. Tokom igre se može povećavati broj balona i zajednički dogovarati o novim pravilima – npr. plave balone deca smeju dotaći jedino rukom, a crvene samo glavom i slično.

★ **Reketi i drugi rekviziti za igru**

U igri se mogu koristiti i reketi koje deca mogu sama napraviti i dekorisati. Reketi se jednostavno mogu napraviti od kartonskih tanjira i drvenih štapića koji mogu postati drške reketa.

★ **Drugi materijali koji mogu podržati igru**

Koristeći dodatne materijale voditelji i deca mogu osmišljavati i drugačija pravila igre, na primer deca mogu imati zadatak da u paru ubace balon u postavljenu kutiju, ali tako da jedno dete ne sme dva puta uzastopno dodirnuti balon.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Igra se lako može organizovati i bez podrške kulturnih medijatora.
- 😊 Igra se može organizovati u mobilnim uslovima rada, kao i u zatvorenim prostorima.
- 😊 Deca mogu poneti balone kad se završi igra.

Poligoni sreće

U fokusu: zajednička igra, kretanje, zabava, uživanje, komunikacija i saradnja

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji okupljaju decu i predlažu im igru „poligoni sreće“. Poligoni sreće su unapred napravljeni ili se prave zajedno sa decom tako da uključe različite zadatke poput kretanja, provlačenja, skakanja i sl.

Elementi aktivnosti

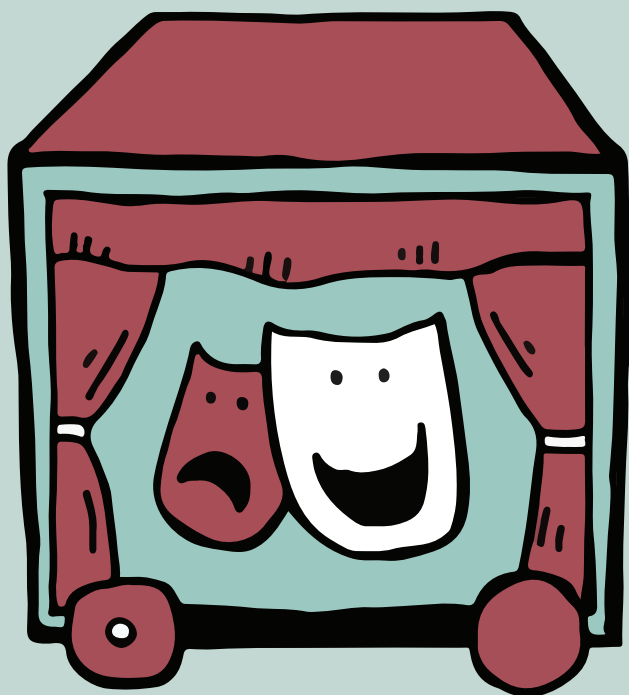
★ Pravljenje poligona

Različiti materijali se mogu koristiti za pravljenje različitih delova poligona – lastiš, krep traka, vijače, hula-hop i sl.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- Ova igra se lako može organizovati i bez podrške kulturnih medijatora.
- Kao i prethodne igre iz ove kutije, i ova je pogodna za uslove rada na terenu, a može se organizovati i unutar zatvorenih prostora.

DRAMSKA KUTIJA

Ideja **Dramske kutije** je da podstakne i podrži decu u korišćenju dramskog izraza, da ih pozove da pokreću teme koje su im značajne, da stvaraju likove, zajedno osmišljavaju i izvode lutkarske predstave, pozorište senki, karnevalske šetnje itd.

Dramska kutija sadrži set gotovih lutaka, set materijala za pravljenje lutaka, materijale za pravljenje scenografije i kostima, rekvizite i sl.

Sama kutija može biti dizajnirana tako da sadrži elemente male pozorišne scene, prostor za skladištenje materijala, kostima i rekvizita. U praksi je tako dizajnirana kutija postala omiljeno mesto okupljanja dece.

Karnevalska povorka

U fokusu: kreativno izražavanje, zabava, uživanje, igra, komunikacija i saradnja dece i odraslih

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji pozivaju decu da zajedno naprave karneval. To može biti karneval pod maskama, karneval životinja, lutaka, karneval zmajeva i sl. Deca osmišljavaju i pripremaju materijale i „program“ koji će izvoditi na karnevalu – maske, kostime, lutke, instrumente, ples, hod, muziku ili različite zvuke itd. Dramska kutija im za to nudi različite materijale koji ih mogu podstaći i inspirisati da razvijaju svoje ideje.

Nakon priprema, deca zajedno izvode svoju karnevalsku šetnju.

Foto: Pedro Armestre / Save the Children

Devojčica sa karnevalskom maskom u Kutku za decu u Miksalište u Beogradu

Elementi aktivnosti

- ★ **Izrada materijala i osmišljavanje programa za karnevalsku povorku**
- ★ **Karnevalska povorka**

Ni za jedan od elemenata karnevalske povorke ne postoji unapred zadata forma. Važno je prilagoditi ih uslovima u kojima se program razvija. Na primer, ako neka deca mogu samo kratko da učestvuju u aktivnostima, karneval treba koncipirati tako da se on može brzo pripremiti i izvesti ili tako da aktivnost bude smisljena i za decu koja će u njoj kratko učestvovati. Većini dece znači da nakon učešća u karnevalu mogu da ponesu nešto od napravljenog materijala – svoju masku, ogrtač, zvečku, lutku i sl.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 U karnevalu može učestovati veći broj dece, zato je važno osmisliti različite uloge koje deca mogu imati u njegovoj pripremi i izvođenju.
- 😊 Roditelji rado učestvuju u ovakvim aktivnostima, kako u fazi pripreme, tako i kao publika i aktivna podrška u izvođenju karnevala.
- 😊 Ako za to postoje uslovi, karnevalska povorka može „izaći“ iz prostora u kome je pripremana (npr. kutka za decu) i kretati se u dvorištu ili zajedničkim prostorijama kampa/centra.

17

Malo pozorište

U fokusu: kreativno izražavanje, saradnja, zabava, uživanje, igra, bavljenje pitanjima koja su deci važna

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji predlažu deci da zajedno osmisle predstavu. U zavisnosti od toga šta je u tom trenutku grupi dece aktuelno, bira se tema predstave, a voditelji pokreću zajedničko pravljenje lutaka i osmišljavanje priče koju će zajedno izvesti na maloj pozorišnoj sceni.

Elementi aktivnosti

★ Lutke

Dramska kutija nudi više ideja za pravljenje lutaka korišćenjem različitih tehnika i materijala, a te ideje se s vremenom dopunjuju.

Imajući u vidu kontekst u kome se razvija program i strukturu grupe dece, voditelj nastoji da predloži one tehnike koje su izvodljive i za decu podsticajne – od jednostavnih origami tehnika do onih u kojima se kombinuje više materijala i načina pravljenja lutaka i njihovih elemenata.

★ Scenografija

Ako za to postoji vreme ili dovoljan broj dece, osmišljavanje i izvođenje predstave se može podržati i izradom scenografije – od kačenja crteža na pozadini scene do izrade trodimenzionalne scenografije s pokretnim elementima i rekvizitima.

Foto: Save the Children

Lutka „princeza“ i elementi scenografije nastali tokom dramske radionice u kutku za decu

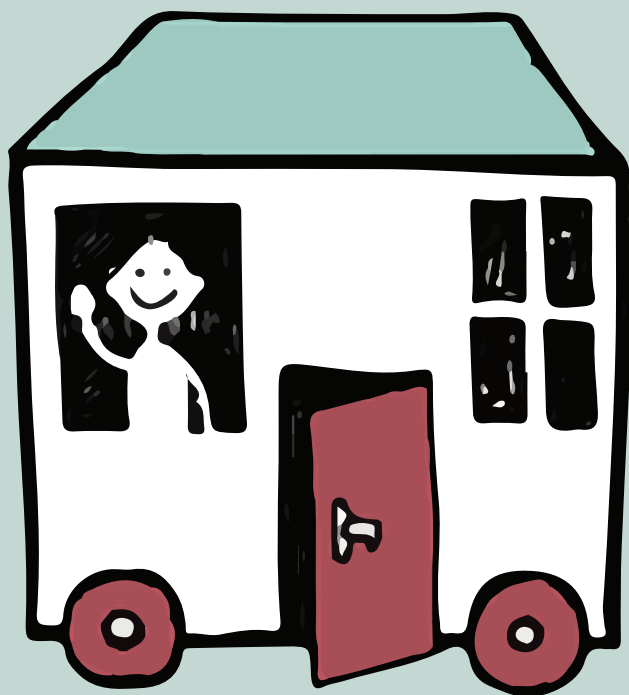
★ Scenario

Scenario, odnosno priča koju deca osmišljavaju ne mora uvek da podrazumeva da deca osmišljavaju precizan redosled scena i tekst koji će govoriti. Važno je da postoji zajednička početna ideja. Priča se može razvijati i spontano, i nastajati u samom procesu. Tako će lutke mlađe dece nekad „samo“ pevati na sceni, a starija deca će možda poželeti da detaljnije ispričaju svoju priču.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- ☺ Malo pozorište se može realizovati i u formi pozorišta senki – za šta je potreban providan papir, po mogućstvu većeg formata, dok se likovi mogu izrezati na tvrđem papiru ili kartonu. Izvor svetla može biti jednostavna baterijska lampa.
- ☺ Pozornica se može napraviti na više načina – jedan od njih je otvaranje i dekorisanje veće kartonske kutije.
- ☺ I ovo je jedna od aktivnosti u koju se roditelji rado uključuju. Treba imati u vidu da je deci često veoma važno da svoje priče predstave svojim roditeljima, kao i vršnjacima i drugim odraslima s kojima su u kontaktu (npr. čuvarima u kampu/centru, spremačicama i sl.).

Kutija GRADANIN KAMPA

Kutija Građanin kampa uključuje ideje i materijale kojima se podržava aktivno učešće dece u životu kampa – njihov proaktivan odnos prema okolnostima u kojima žive u kampu, učešće u donošenju odluka koje ih se tiču, prilike da se čuju njihove perspektive, kreiranje prostora za decu, doprinos zajednici kampa.

Mobile Story Maker

U fokusu: aktivna uloga u okruženju, upotreba savremenih tehnologija, razvijanje novih znanja i veština, kreativno izražavanje, saradnja, dečje perspektive o pitanjima koja su im važna

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji i deca mogu zajedno birati teme kojima će se baviti u okviru malih kreativnih i angažovanih projekata, ali je takođe veoma važno podsticati decu da i sama pokreću pitanja i iniciraju bavljenje onim temama koje vide kao značajne u svom okruženju.

U okviru zajedničkih, ali i individualnih projekata deca istražuju različite načine na koje mogu predstaviti i komunicirati svoje ideje i poglede o pitanju kojim se bave – koristeći video materijale, fotografije, priče, intervjuje i sl. Potrebna oprema uključuje mobilne telefone, koje većina tinejdžera ima, kao i jedan kompjuter ili tablet na kome se, ukoliko je to potrebno, mogu montirati video i audio materijali.

Elementi aktivnosti

★ Prikupljanje i/ili izrada materijala

Važno je podržati decu da isprobaju različite načine na koje mogu komunicirati svoje ideje, ukazati na važnost pitanja ili problema kojim se bave, prikazati problem iz različitih uglova, uključiti više perspektiva i sl. Takođe im treba omogućiti uslove da stvaraju video i audio materijale, fotografije, da pišu priče koje žele da podele sa drugima. Uloga voditelja je da podrže decu u planiranju i realizaciji njihovih projekata i da im otvore različite mogućnosti.

★ Kreiranje priče

Ideja je da se deca osnaže tako da sama mogu da realizuju svoje male projekte i da im se omogući da steknu određena znanja i veštine. Zato je značajan deo ovog procesa zajedničko istraživanje i ovladavanje kompjuterskim programima i aplikacijama pomoću kojih bi deca mogla da „zaokruže“ svoje projekte samostalnim uređivanjem i montažom materijala.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Deca mogu kreirati priče koje govore o životu u kampu, o pitanjima koja su važna za njihov put, problemima koje bi želela da reše, o onome što bi želela da unaprede u kampu, o tome kako vide budućnost.
- 😊 Inspirisana radom na svojim projektima, deca mogu kreirati informativne i edukativne materijale za svoje vršnjake.
- 😊 Koristeći dobijene alate i stečena znanja i veštine, deca mogu voditi „dnevnik“ tokom putovanja.

19

Zajednička tura kroz kamp

U fokusu: aktivna uloga dece u neposrednom okruženju, građenje zajednice dece, osnaživanje kroz podršku drugima

Predloženi okvir aktivnosti

Ova aktivnost ima za cilj da osnaži decu da sagledaju koju bi ulogu mogla imati u kampu i na koji način bi mogla doprineti zajednici kampa, i tako im otvara prostor da postanu značajan izvor podrške svojim vršnjacima u kampu, kao i voditeljima programa.

Voditelji pozivaju decu da zajedno osmisle način na koji će dočekati novu decu koja će biti smeštena u kamp, na koji će organizovati vođenu turu kroz kamp – koja će im mesta pokazati, sa kim će ih upoznati, koje informacije će podeliti s njima i kako će to učiniti (npr. mogu ih odvesti do igrališta i pozvati ih da ga zajedno isprobaju ili do ambulante, gde će ih upoznati s lekarom i medicinskom sestrom).

Elementi aktivnosti

★ Osmišljavanje ture

Važno je da deca budu uključena u osmišljavanje ture od samog početka. Priprema ture može otpočeti prisećanjem na njihov dolazak u kamp: koji je bio njihov prvi utisak; šta im se u kampu dopalo, a šta nije; šta im je u tom trenutku bilo važno i sl. Imajući to u vidu, deca mogu razmisliti o tome kakvu bi atmosferu želela da stvore tokom ture, na koji način da požele dobrodošlicu svojim vršnjacima,

koje informacije s njima da podele. Osim toga, deca treba da naprave izbor mesta u kampu koja će biti uključena u turu, osmisle šta će o njima reći, koga će predstaviti od zaposlenih u kampu, koga od stanovnika kampa. S voditeljima mogu pripremiti i različite materijale koje će podeliti novopridošloj deci – npr. mape kampa sa obeleženim važnim mestima i osnovnim informacijama.

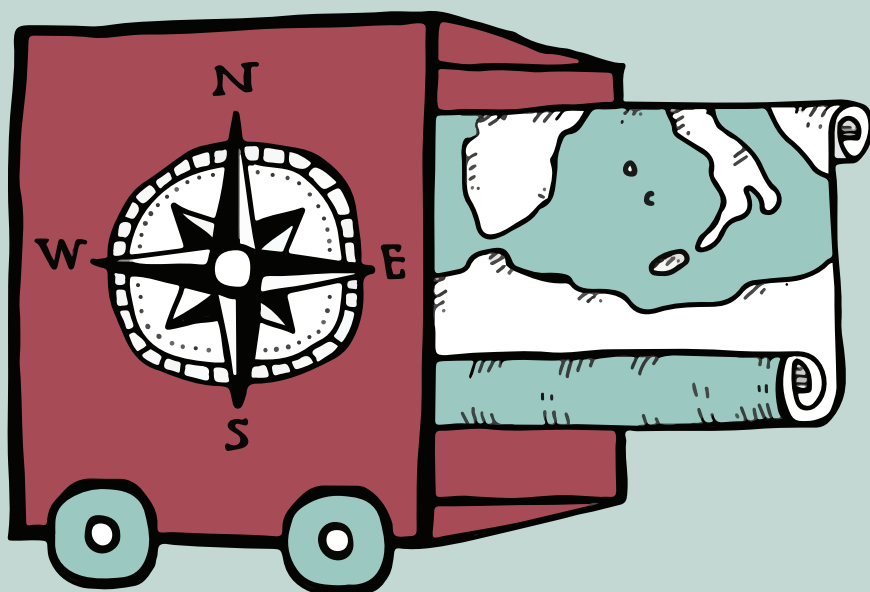
★ Priprema i izvođenje ture

Voditelji treba da podrže decu da se pripreme za vođenje ture. U pripremu i samo izvođenje ture treba uključiti i roditelje odnosno staratelje dece, kao i predstavnike relevantnih organizacija, zaposlene u kampu i stanovnike kampa koji će biti predstavljeni novopridošloj deci.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Svaki put kada nova deca stignu u kamp, učesnici ih mogu pozvati na kratku „turu“, susret ili priredbu dobrodošlice.
- 😊 Ovakve ture mogu obuhvatati različite zadatke i/ili iznenađenja koje deca mogu unapred pripremiti i postaviti na određenim mestima u kampu.
- 😊 Važno je omogućiti da se i novopridošla deca uključe u osmišljavanje i vođenje narednih tura.

Kutija MAPE PUTA

Kutija Mape puta podstiče bavljenje iskustvima migracija iz dečje perspektive. Ona nudi set posebno dizajniranih materijala (različitih skica mapa i simbola) za aktivnosti pomoću kojih se deca podržavaju da sagledaju, razumeju i razmenjuju svoja iskustva, jačaju sopstvene snage da se nose s različitim situacijama, potencijalnim rizicima i opasnostima tokom puta.

Naša iskustva pokazuju da većina dece ima potrebu da govori o migracijama sa svojim vršnjacima i odraslima. Značajan je broj dece koja pokreću razgovore o tome i pokazuju interesovanje za iskustva druge dece. Deci su često potrebni siguran prostor i podrška da bi sagledali svoja iskustva – da bi ih videli iz različitih perspektiva, prisetili se konkretnih događaja i situacija, i postavili ih u određeni prostorni i vremenski okvir.

Aktivnosti koje se bave migracijama mogu značajno doprineti kvalitetu programa podrške, posebno kada je reč o zaštiti dece. One deci omogućavaju da uvide svoje kapacitete i rizike s kojima se suočavaju tokom migracija, kao i postojeće vidove zaštite.

Ipak, ove aktivnosti mogu predstavljati izazov za voditelje jer zahtevaju iskustvo i veštine kako bi se osiguralo da učešće u njima za decu bude osnažujuće. Takođe je važno izbeći potencijalne izvore retraumatizacije, kao i uspostaviti kontakt sa službama na koje se dete može uputiti ukoliko mu je potrebna dodatna podrška. Treba imati u vidu da su ove aktivnosti koncipirane tako da fokus stavljaju na proces migracija i da deci omogućavaju da podele samo ona iskustva koja žele.

Praksa je pokazala da je obezbeđivanje podrške kroz ovakve aktivnosti višestruko korisno za decu i da ona nesumnjivo imaju kapacitete da aktivno usmeravaju svoje učešće. Ako je uspostavljen kvalitetan odnos između dece i voditelja programa, onda deca sama tokom aktivnosti određuju koliko će se i na koji način baviti svojim pojedinačnim iskustvima. Posebno je važno da voditelji budu svesni da nejednaki odnosi moći, koji često postoje između njih i dece, mogu učiniti da deca svoje učešće u aktivnostima koje

su predložili voditelji dožive kao nešto što se od njih očekuje. Zato je suštinski važno ohrabrivati decu da učestvuju u aktivnostima koje im prijaju i omogućiti im da u sigurnoj atmosferi izraze svoj stav i doživljaj.

Neke od aktivnosti „mapiranja“ koje su razvijene u praksi su: **Mapa mog putovanja** – fokus na procesu i toku migracija; **Mapa Superheroja** – fokus na snagama dece; **Taguj mesto...** – fokus na rizičnim i sigurnim mestima kroz koja su deca prolazila; **Mapa kuća u pokretu** – fokus na mestima na kojima su se deca tokom puta osećala dobro i kao kod kuće.

Mapa mog putovanja

U fokusu: promišljanje i deljenje sopstvenog iskustva migracija, sagledavanje sopstvenih snaga, sagledavanje rizika u procesu migracija, građenje pripadnosti zajednici dece u pokretu

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji predlažu deci da naprave mapu svog putovanja koristeći ponuđene elemente. Na mapi deca mogu predstaviti svoj put od zemlje porekla do zemlje u kojoj se trenutno nalaze, kao i svoje planove za dalje putovanje ukoliko ih imaju. Ne postoji zadata forma mape. Deca se podstiču da svoje mape kreiraju u odnosu na to šta im je važno na dosadašnjem putu i šta žele da podele sa drugima.

Svoje mape deca postavljaju u posebnom delu prostora koji je osmišljen tako da se u njemu nađe veći broj mapa i sretna različita iskustva migracija.

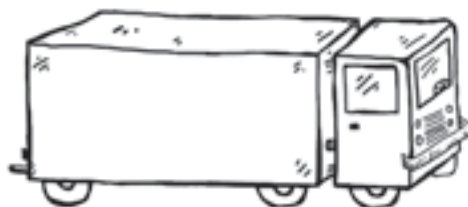
Foto: Dubravka Vranjanac / Save the Children

*Mapa puta kreirana u okviru aktivnosti u kutku za decu koji vode
Save the Children i Centar za integraciju mladih u Beogradu*

Elementi aktivnosti

1) Početni set simbola

1.1 Različita prevozna sredstva i načini putovanja koje deca biraju kako bi opisala svoje putovanje uključujući i prelazak granice i kretanje unutar neke zemlje i sl.

- 1.2. Simboli koje voditelji dodatno uvode prepoznajući ih kao moguću podršku deci u opisivanju određenih iskustava s putovanja – npr. putovanje tokom noći, preko planina, tokom vrelog dana i sl.

- 1.3. Simboli osećanja i stanja koja prate različite situacije i iskustva kroz koja deca na svom putu prolaze – tuga, sreća, strah, ljutnja. Tokom aktivnosti i neka druga stanja i osećanja se mogu često pominjati u grupi dece, pa se i ona mogu dodatno uvrstiti u materijale – npr. biti gladan, osećati hladnoću i sl.

2) Šabloni za narative

„Oblačići“ koji predstavljaju prostor za upisivanje objašnjenja, dijaloga, razmišljanja koja se odnose na određeni deo puta ili situaciju.

3) Mesto za mape putovanja

Kada se program razvija u zatvorenom prostoru, dobro je da postoji mesto gde će deca postavljati svoje mape – npr. veća površina zida. Na taj način može nastati zajednička mapa puta.

U uslovima terenskog rada može se napraviti velika „knjiga“ mapa putovanja u koju deca mogu ubacivati svoje mape.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- ☺ Izrada mapa putovanja je proces čiji se tok ne može unapred predvideti. Važno je da voditelji „osluškuju“ taj proces, usmeravaju ga i produbljuju zajedno sa detetom, bez insistiranja na određenim temama ili iskustvima koje dete ne želi ili nije spremno da podeli.
- ☺ Dovoljno veliki prostor za izradu mape je najlakše napraviti povezivanjem nekoliko papira A4 formata. Deca obično započinju rad na mapi upisivanjem svog imena ili crtanjem sebe i obeležavanjem prostora koji će na njihovoj mapi označavati zemlju porekla. Potom mogu nacrtati ili označiti svoja važna mesta u zemlji iz koje dolaze – kuću, školu, park i sl. Zatim mogu izabrati neki od ponuđenih simbola koji predstavlja prevozno sredstvo kojim su krenuli na put. Kada zalepe simbol na mapu, mogu da obeleže zemlju u koju su prvo otputovali. Deci se može predložiti da na svojim mapama nacrtaju karakteristične geografske predele, ljude s kojima su se sreli i koji su na njih ostavili utisak itd. Koristeći „oblačiće“, deca mogu dodatno opisivati svoja iskustva.
- ☺ Treba imati u vidu da ova aktivnost može biti prilika za voditelje da steknu detaljnije uvide u okolnosti u kojima dete putuje,

što je često veoma važno za pružanje dodatne podrške i zaštite detetu ukoliko za tim postoji potreba.

- Izrada mapa se pokazala kao značajna podrška u razmeni informacija između voditelja i dece. Rad na mapi ostavlja deci dovoljno prostora da promisle o svojim iskustvima i odluče o kojim delovima putovanja žele detaljnije da razgovaraju.
- Voditelji treba da ohrabruju decu da ponuđene elemente mape koriste na različite načine i prilagođavaju ih priči o svom putovanju. Tako su neka deca, na primer, na početak svoje mape zalepila automobil u kome su nacrtala sebe i ispisala koliko je putnika bilo napred, pozadi i u gepeku automobila, a točkove su obojila bojama zastave zemlje iz koje dolaze. Jedan dečak je na mapi nacrtao svoj susret s policijom u zemlji kroz koju je prolazio i opisao ga u oblačiću. Deca su predstavljala prelazak preko granice na kojoj su crtala postojeću žičanu ogradu.
- Iskustvo u razvijanju ove Mape omogućilo je da se na sličan način razviju i posebne mape Beograda i Srbije, kao i da nastane Mapa Superheroja na kojoj su deca obeležavala zemlje i mesta gde su bila hrabra i/ili gde su drugima pružala podršku, Mapa kuće u pokretu – na kojoj su deca obeležavala mesta na kojima su se sa svojim porodicama duže zadržavala i na kojima su se osećala dobro i prihvaćeno.

Foto: Tatjana Ristic / Save the Children

Dečak učestvuje u aktivnosti „Mapa Superheroja“ u kutku za decu u Centru za pomoć izbeglicama Miksalište

21

Zajednička mapa puta

U fokusu: promišljanje i deljenje sopstvenog iskustva migracija, sagledavanje sopstvenih snaga, sagledavanje rizika u procesu migracija, građenje pripadnosti zajednici dece u pokretu, zajednička mapa puta – prostor razmene i zajedničkih iskustava

Foto: Tatjana Ristic / Save the Children

Zajednička mapa puta kreirana u kutku za decu u Beogradu

Predloženi okvir aktivnosti

Ova aktivnost osmišljena je sa idejom da deci omogući da učestvuju u građenju zajedničke trodimenzionalne mape koja će uključiti njihova različita iskustva migracija. Deca izrađuju ovu mapu koristeći različite elemente – objekte koji predstavljaju kuće, zgrade, različite institucije i sl., prevozna sredstva, puteve, ljude – odrasle i decu. Kroz zajedničko pravljenje mape i diskusiju deca promišljaju svoja iskustva migracija, dele ih sa drugima i stiču uvide u iskustva druge dece. Mapa tako postaje prostor susreta kako različitih tako i zajedničkih iskustava.⁵

Elementi aktivnosti

★ Podloga za trodimenzionalnu mapu

★ Elementi mape

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

😊 Ova aktivnost pogodna je za rad u zatvorenom prostoru. Međutim, ideja o izradi mape, kao i njeni pojedinačni elementi, mogu biti polazna osnova za razvijanje aktivnosti u okviru rada na terenu.

😊 Za razliku od mape mog putovanja na kojoj deca predstavljaju ceo tok svog puta, trodimenzionalna zajednička mapa im

⁵ Mapa putovanja korišćena je u procesu konsultovanja sa decom u pokretu o njihovim iskustvima migracija. Detaljnije videti u Avramović, M. (2014). When we are asked not questioned. Consultations with Children on the Move. Sarajevo: Save the Children International

daje mogućnost da se fokusiraju na određeni deo puta ili neku konkretnu situaciju – uključujući i perspektive i iskustva različite dece – i da ih predstave na mapi.

- 😊 Voditelji pozivaju novu decu da se priključe izradi zajedničke mape tako što im pokazuju prethodno nastalu mapu i neka od iskustava koja su njihovi vršnjaci na njoj prikazali. Podstiču decu da uporede svoja iskustva sa iskustvima vršnjaka – da li su i oni putovali na isti način, da li su prošli kroz slične situacije – i da u skladu sa svojim iskustvima dopune mapu.
- 😊 Izrada zajedničke mape može biti prilika da voditelji steknu dodatne uvide u okolnosti u kojima deca migriraju. Ovi uvidi im mogu biti značajni za kreiranje relevantnih aktivnosti i, po potrebi, pružanje dodatne podrške deci.

22

Moj kofer

U fokusu: promišljanja o stvarima koje su važne deci u pokretu, razmena iskustava

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji započinju razgovor sa decom o tome šta bi bilo dobro poneći na put na koji su krenuli, postoji li nešto što je posebno važno i što uvek treba imati pri ruci, postoji li nešto što deca nose na ovaj put a nije materijalno (neka osećanja, nadanja, sećanja i sl.).

Svako dete dobija nacrtan kofer na koji crta ili upisuje ono što sa sobom na ovom putu nosi.

Elementi aktivnosti

★ Šablon kofera

★ Mesto za koferu

Ako su šabloni kofera osmišljeni tako da deca na njima crtaju ili pišu sa obe strane, njihovi „koferi“ se u predviđenom prostoru mogu zakačiti na kanap tako da se vide sa obe strane.

Voditelji mogu unapred ili zajedno sa decom napraviti veliki kofer u koji se mogu „spakovati“ sve stvari koje su deca ponela na put. Na stranice ovog kofera deca mogu lepiti svoje „kofere“.

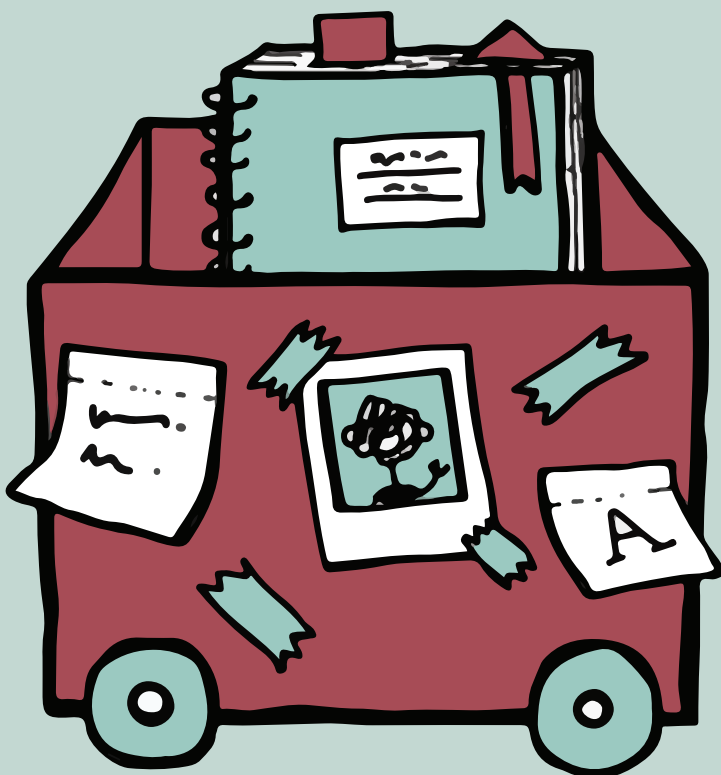
Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Ova aktivnost se lako prilagođava i uslovima rada na terenu.
- 😊 Ako postoji mogućnost, šabloni kofera se mogu napraviti kao trodimenzionalni i deca u njih mogu ubacivati kartice na kojima su nacrtane stvari koje su ponela na put. Veliki zajednički kofer može biti i pravi kofer koji je postavljen u prostoru i koji se puni važnim stvarima za put.

- 😊 Sami šabloni se takođe mogu prilagoditi tako da prikazuju ne samo kofere, nego i rančeve različitih veličina, različite putne torbe, kese i sl. Tako će deca moći da izaberu torbu koju su ponela na put.

- 😊 Mlađoj deci se učešće u ovoj aktivnosti može olakšati unapred pripremljenim setom nalepnica koje prikazuju ono što deca najčešće imaju u svom prtljagu i ono što bi u idealnim uslovima volela da imaju. Na svoj „kofer“ deca mogu lepiti nalepnice i do crtavati ono što na njima nije prikazano.

Kutija NAŠA PRIČA NA ENGLISKOM

Kutija Naša priča na engleskom podstiče decu da se izražavaju na različite načine, iskazuju svoje potrebe, govore o svojim osećanjima i razmišljanjima, o situacijama i pitanjima koja su im važna, pričaju priče i aktivno slušaju druge. Materijali i aktivnosti koje nudi ova kutija podržavaju decu da u ovom procesu uče i koriste engleski jezik.

23

Novine kampa

U fokusu: učenje engleskog jezika, komunikacija, građenje zajednice dece

Predloženi okvir aktivnosti

Voditelji predlažu deci da naprave novine kampa/centra koje će širiti „pozitivan duh“ i dobro raspoloženje. Zajedno osmišljavaju rubrike i izgled novina. Uz podršku voditelja deca pišu kratke tekstove na engleskom jeziku, a uz podršku kulturnih medijatora njihove novine se mogu prevoditi i na druge jezike.

Novine se mogu štampati i deliti stanovnicima kampa/korisnicima centra, a mogu se uređivati i kao zidne novine velikog formata.

Elementi aktivnosti

Neke od predloženih rubrika:

- ★ zajedničke priče (o ljudima koji su učinili nešto dobro, nekome pomogli, koji imaju neobične veštine, koji uveseljavaju druge; o događajima koji su povezali ljude i sl.)

- ★ vesti iz kutka za decu (učesnici izveštavaju šta se novo i zanimljivo desilo, šta su naučili, najavljuju aktivnosti koje će se desiti u narednom periodu)
- ★ ukrštene reči, skandinavka ili rebus na engleskom jeziku
- ★ šaljiva vremenska prognoza
- ★ zanimljivost dana
- ★ fotografija / citat koji može da ulepša dan...

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Za ovu aktivnost značajano je učešće kulturnih medijatora kako bi deca imala podršku da kažu, odnosno napišu ono što žele.
- 😊 Novine treba da budu osmišljene tako da njihova priprema i izrada ne budu prezahtevne – one se mogu sastojati od jednog lista, mogu biti pisane rukom, „izlaziti“ jednom nedeljno i sl.
- 😊 Ovako osmišljene novine mogu biti posebna podrška aktivnostima koje se razvijaju u okviru Kutije Građanin kampa.

Veliki rečnik prijateljstva

U fokusu: učenje engleskog jezika, komunikacija, građenje prijateljskih odnosa, građenje zajednice dece

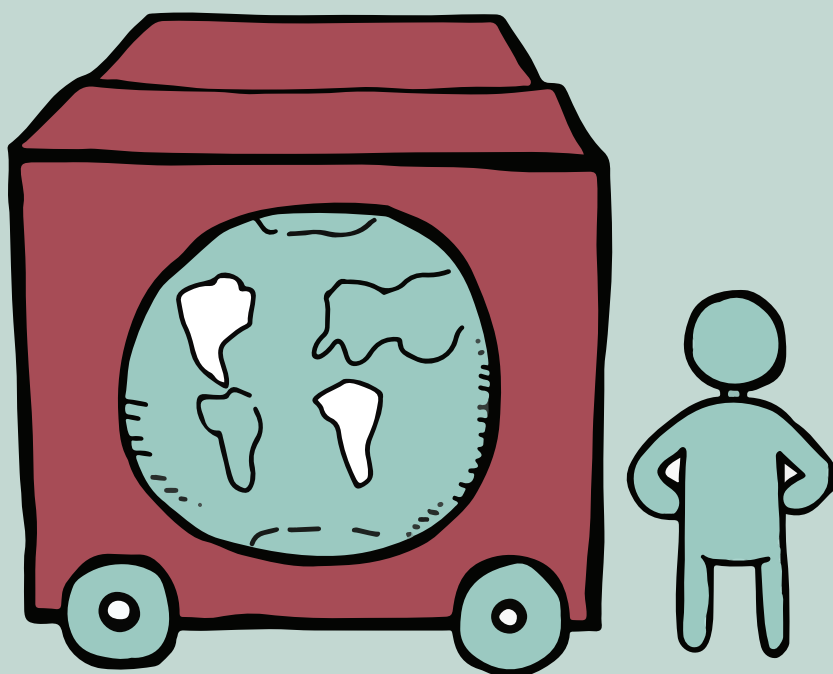
Predloženi okvir aktivnosti

Ideja Velikog rečnika prijateljstva je da se u njemu beleže reči koje deca vide kao važne za uspostavljanje komunikacije i građenje prijateljskih odnosa među decom koja ne govore istim jezikom. Rečnik sadrži reči ispisane na svim jezicima koji se govore unutar nekog kampa i te reči su prevedene i na engleski jezik. Deca započinju pisanje Rečnika, koji ostaje otvoren da se u njega stalno upisuju nove reči prijateljstva i prevode na engleski jezik.

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 Rečnik treba da sadrži i izgovor reči jer to deci olakšava učenje.
- 😊 Povremeno se mogu organizovati zajedničke igre u kojima se koriste reči iz Rečnika – npr. pogodi reč, igra asocijacija i sl.
- 😊 Rečnik se može štampati i u manjem formatu – kao džepni rečnik – i deliti deci i odraslima.

Kutija GRAĐANIN SVETA

Kutija Građanin sveta podstiče na zajedničko istraživanje svakodnevnog života, kulture i običaja u raznim zemaljama sveta, upoznavanje s načinom na koji deca i odrasli učestvuju u zajednici, uočavanje sličnosti i razlika između zajednica, kultura, načina života. Kutija, uz to, podstiče decu da promišljaju u kakvom bi svetu želela da žive i kakvi bi bili građani tog sveta.

Ona nudi više ideja za aktivnosti koje se mogu kombinovati, prilagođavati okolnostima i grupi dece tako da omoguće i podrže njihovu inicijativu i aktivno učešće.

Elementi aktivnosti

Aktivnosti se mogu koncipirati i voditi tako da odvedu decu i voditelje na zajedničko „putovanje“ u različite zemlje sveta. Na tom putovanju oni svaku od izabranih zemalja mogu istraživati na više načina:

- ★ razgledanje fotografija, mapa, video materijala
- ★ „upoznavanje“ sa ljudima koji u njoj žive – kroz priče o deci i odraslima, njihovom svakodnevnom životu – kao i upoznavanje sa značajnim ličnostima
- ★ upoznavanje sa znamenitostima, slušanje muzike, praćenje vesti iz te zemlje, praćenje sporta
- ★ učenje osnovnih fraza na jeziku/jezicima koji se govore u toj zemlji
- ★ organizovanje igara – „zanimljive geografije“, kvizova, „gluvih telefona“ na različitim jezicima...

Praktične smernice i mogući pravci razvijanja aktivnosti

- 😊 U izbor zemalja je važno uvrstiti zemlje koje su deci značajne – to mogu biti zemlje u koje žele da odu, zemlje iz kojih dolaze ili kroz koje su putovali, one koje bi voleli da posete. Izbor ovih zemalja decu motiviše da se uključe u istraživanje.

Foto: Tatjana Ristic / Save the Children

Panel „Građanin sveta“ u kutku za mlade u Beogradu predstavlja Italiju kroz geografiju, umetnost i kuhinju

- ☺ Deca mogu i samostalno istraživati i/ili predstaviti odabranu zemlju, uz podršku voditelja ako i kada im je potrebna.
- ☺ Dobro je imati u prostoru posebno mesto na kome deca mogu prikazivati proces svog istraživanja neke zemlje, produkte aktivnosti i sl.
- ☺ Korišćenje tehnike (kompjutera, projektor, štampača, internet konekcije) značajno može da doprinese aktivnostima u okviru ove kutije i kada je reč o istraživanju i predavljanju rezultata istraživanja.

25

Svet u kakvom bismo voleli da živimo

Elementi aktivnosti

Ideja ove aktivnosti je da podstakne decu da promišljaju u kakvom bi svetu želela da žive. Voditelji sa decom pokreću pitanja:

- ★ Kakav bi to bio svet?
- ★ Šta bi u njemu bilo važno?
- ★ Kakve bi odnose gradili ljudi među sobom? Kako bi živeli zajedno s obzirom na njihove razlike?
- ★ Na koji način bi postupali oni koji donose odluke?
- ★ Kakvi bi bili odnosi između različitih zemalja?
- ★ Kakav bi bio odnos prema prirodi?
- ★ Čemu bi ljudi težili?
- ★ Kakav bi bio položaj dece?
- ★ Šta je potrebno da bismo izgradili takav svet? Kako svako od nas može tome da doprinese?

Uz pomoć drugih Kutija ideja deca mogu predstaviti svoje videne sveta u kome bi volela da žive.

PREPORUČENA LITERATURA

Deca u pokretu

Avramović, M. (2014). *When we are asked not questioned. Consultations with Children on the Move*. Sarajevo: Save the Children International; <https://resourcecentre.savethechildren.net/sites/default/files/documents/consultations-with-children-on-the-move.pdf>

Galonja, A., Morača, T., Avramović, M., Diegoli, T. (2012). *Deca u pokretu – položaj i programi podrške i zaštite dece u pokretu u Republici Srbiji*, Beograd: Atina

Transnational Coordination Mechanisms for the Protection of Children on the Move in Context of International Migration and the Fulfilment of their Human Rights, UN CRC Committee Day of General Discussion, Submission by Save the Children, 2012

Dottridge, M. (2008). *Kids abroad: Ignore them, abuse them or protect them?*, Terre Des Hommes International Federation

Jelačić, M., Zorić, J., i dr. (2011). *Maloletni tražioci azila u Srbiji: na ivici dostojanstva*, Beograd: Grupa 484

O'Connell Davidson, J., Farrow, C. (2007). *Child Migration and the Construction of Vulnerability*, Save the Children Sweden

Punch, S. (2007). *Migration Projects: Children on the Move for Work and Education*, Workshop on Independent Child Migrants: Policy Debates and Dilemmas

Reale D. (2008). *Away from home – Protecting and supporting children on the move*, Save the Children UK

Vandenhoe, W. (2011). *Children's Rights in EU External Action: Beyond Charity and Protection, Beyond Instrumentalization and Conditionality*, International Journal on Children's Rights, 19: 477-500

Žegarac, N. (2007). *Deca govore: Rizik od trgovine ljudima i rezilijentnost dece u Jugoistočnoj Evropi*, Beograd: Save the Children UK SEE Program za Srbiju

Dečja participacija

Avramović, M. (2009). *Manual on Children's Participation*, Beograd: Save the Children

Clark, A., Moss, P. (2001). *Listening to young children. The Mosaic approach*, London: National Children's Bureau

Davies, S., Thurston, M. (2006). *Consulting with children under five – A literature review*, The University of Chester

Kirby, P., Lanyon, C., Cronin, K. & Sinclair, R. (2003). *Building Culture of Participation – Involving children and young people in policy, service planning, delivery and evaluation – Handbook*, Nottingham: DFES Publications

Lansdown, G. (2001). *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making*, Florence: UNICEF Innocenti Insight

Lansdown, G. (2005). *The Evolving Capacities of the Child*, Florence: UNICEF Innocenti Insight

O' Kane, C. (2006). *Children and Young People as Citizens – Partners for Social Change*, Kathmandu: International Save the Children Alliance South & Central Asia

Percy-Smith, B., Thomas, N. (2010). *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from theory and practice*, USA and Canada: Routledge

Save the Children (2002). *Child Rights Programming – How to Apply Rights-Based Approaches in Programming. A Handbook for the International Save the Children Alliance Members*, London: International Save the Children Alliance

Save the Children (2005). *Practical Standards in Child Participation*, London: International Save the Children Alliance

Sinclair, R. (2004). Participation in practice: Making it meaningful, effective and sustainable, *Children and Society*, 18: 106-118

Wright, P., Turner, C., Clay, D. & Mills, H. (2006). *Participation of Children and Young People in Developing Social Care*, London: SCIE

Web pages

www.decaupokretu.info

<http://destination-unknown.org>

http://www.childmigration.net/Main_theme_home

<http://resourcecentre.savethechildren.se/library/children-move-status-and-programmes-support-and-protection-children-move-republic-serbia>

<http://resourcecentre.savethechildren.se/start/library>

<http://www.terredeshommes.org/causes/children-on-the-move>

<https://www.youtube.com/watch?v=UvmuUHtDWI&feature=youtu.be>

https://www.youtube.com/watch?v=dIBWmy4nyA4&feature=player_embedded

ANEX

Razigrane podloge - primeri

Umetnica: Mirjana Odić

Dan igre u oblacima

Kuvamo

Od mora preko planina

Noću crtam sazvežđa

Moj park za sve

Tok života

Nacrt Dramske kutije

Dizajnirala: Jelena Pejковиć

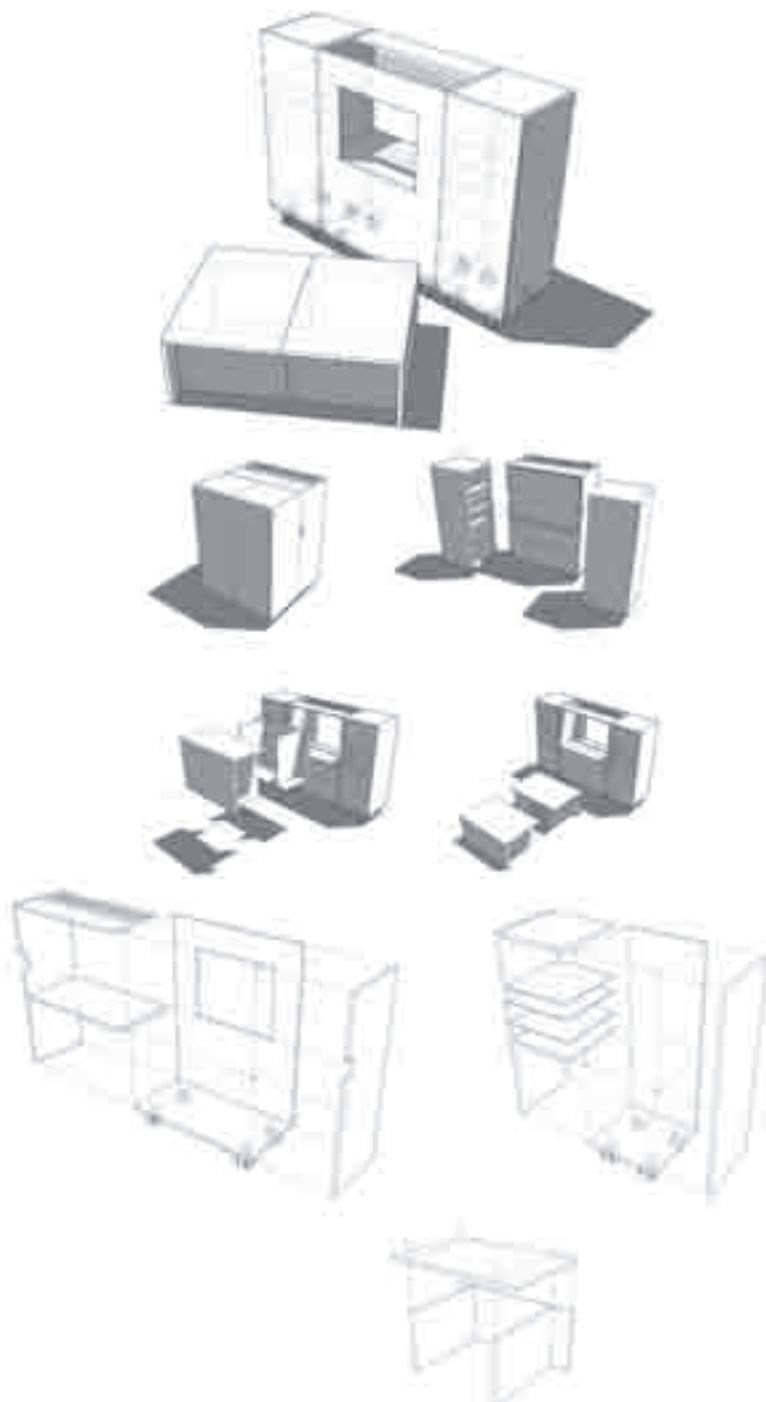

Foto: Save the Children

Dramska kutija postavljena u kutku za decu u Beogradu

Nacrt Kutije Mapa puta

Dizajnirala: Jelena Pejković

Save the Children veruje da svako dete zaslužuje budućnost. U zemljama severozapadnog Balkana radimo svaki dan kako bismo za decu osigurali zdrav početak života, priliku za učenje i zaštitu od nasilja. U kriznim situacijama, kada su deca najranjivija, mi smo uvek među prvima koji dođu da pruže pomoć i među poslednjima koji odlaze. Vodimo računa o zadovoljenju jedinstvenih potreba dece i o tome da se njihovi glasovi čuju. Ostvarujemo trajne rezultate za milione dece, među kojima su i ona do kojih pomoć najteže stiže. Mi činimo sve što je potrebno, svakoga dana i u periodima kriza, ostvarujući promenu u životima dece i našoj zajedničkoj budućnosti.

© Save the Children 2018

Izdavač: Save the Children International - Predstavništvo u Republici Srbiji

Francuska 27, 11000 Beograd

Autorke: Maša Avramović i Nina Stamenković

Rukovodilac Projekta iz organizacije Save the Children: Jelena Besedić

Podrška Projektu iz organizacije Save the Children: Nevena Milutinović,

Dubravka Vranjanac, Tatjana Ristić

Lektura: Slavica Miletić

Ilustracije: Ana Petrović

Grafički dizajn: Ivan Jocić

Štampa: Kotur i ostali, Jurija Gagarina 251, 11000 Belgrade

Tiraž: 250

ISBN: 978-86-83939-47-3

Ova publikacija je nastala u okviru delovanja organizacije Save the Children u Srbiji u okviru odgovora na izbegličku krizu i krizu prisilnih migracija (*Save the Children Serbia Refugee and Forced Migration Crisis Response program*) i kroz rad Centra za migracije i raseljenost na Balkanu (Balkans Migration and Displacement Hub) u periodu 2016.-2017. godine.

Sva prava su zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti ili kopirati u nekomercijalne svrhe, pod uslovom da je organizacija Save the Children navedena kao izvor u svim slučajevima reprodukcije sadržaja.

Kontakt:

Serbia.office@savethechildren.org

Bmdh.sci@savethechildren.org

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

364-7-053.2-054.7(497.11)(035)

342.726-053.2-054.7(497.11)(035)

АВРАМОВИЋ, Маша, 1984-

Kutije ideja : priručnik za razvijanje programa sa decom u pokretu /
[autorke Maša Avramović i Nina Stamenković ; ilustracije Ana Petrović]. -
Beograd : Save the Children International - Predstavništvo u Republici
Srbiji, 2018 (Beograd : Kotur i ostali). - 156 str. : ilustr. ; 24 cm

Podaci o autorkama preuzeti iz kolofona. - Tiraž 250. - Str. 3-6: Predgovor
/ Jelena Besedić. - Rečnik pojmova: str. 13-16. - Bibliografija: str.
146-148.

ISBN 978-86-83939-47-3

1. Стаменковић, Нина, 1986- [аутор]

а) Деца мигранти - Социјална интеграција - Србија - Приручници

COBISS.SR-ID 259859980

KUTIJE IDEJA

Deca koja sa svojim porodicama ili bez pratnje putuju u potrazi za boljim životom da bi se sklonila od ratova, ekonomskih kriza, diskriminacije i kršenja prava, uglavnom su izgubila sigurne i podsticajne prostore detinjstva, pa je važno naći načine da se oni izgrade. Priručnik „Kutije ideja“ znalački daje okvir i sadržaj za razvijanje takvih prostora.

„Kutije ideja“ su inovativan konceptualni okvir za struktuisanje programa direktnog rada sa decom u pokretu, kao i set fizičkih kutija koje omogućavaju okupljanje dece i praktičara. One nude moguće tematske okvire, ideje i materijale koji su dostupni i relevantni za decu u pokretu, a istovremeno pozivaju odrasle da slušaju decu i njihove perspektive. „Kutije ideja“ nas vode u istraživanju načina za smislenu participaciju dece, građenje kvalitetne razmene sa decom i zajedničko stvaranje konteksta koji podržava njihovu dobrobit i razvoj. Zato ih sa užitkom preporučujem i znalcima i onima koji su manje iskusni u razvijanju programa ne samo sa decom u pokretu već i sa drugom decom, a posebno onom iz potencijalno ranjivih grupa.

*Prof. Dr Nevenka Žegarac,
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu*

„Kutije ideja“ predstavljaju pristup u građenju podrške deci u pokretu u zemljama tranzita. Ovaj pristup uključuje različite „kutije ideja“ koje omogućavaju iskustva koja nose smisao i osnažujuća su za decu jer otvaraju prostor za njihovo učešće u raznovrsnim aktivnostima; prilike da deca izraze svoje poglede, da istražuju i razmenjuju iskustva, pokreću pitanja koja su za njih važna; dobiju podršku da sagledaju sopstvene snage i učestvuju u građenju vlastite dobrobiti; da se povezuju sa svetom i doprinose svetu.

Svaka „kutija“ postaje mesto susreta dece i voditelja programa, pokreće situacije u kojima deca i odrasli zajedno istražuju zajedničke teme i pronalaze moguće pravce delovanja. Kutije nude početne ideje i sredstva koja podstiču na zajedničko traganje. Ovaj koncept je inspirativan, motivišući i osnažujući.

*Turid Heiberg, rukovodilac Jedinice za decu
u riziku u Savetu država Baltičkog mora*

